P. G.:

Imam
Riza
Bəsti

Baku 1927

Fai
25503 a

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:5-1192015415-881454141-15

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:5-1192015415-881454141-15

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:5-1192015415-881454141-15

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:5-1192015415-881454141-15

Fai 25503a
362

IMAM RIZA BƏSTI

AZƏRNƏŞR

Baqı—1927

Fai 25503 a

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:5-192015415-881454141-15

Bibliothek der
Deutschen
Morgenländischen
Gesellschaft

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:5-1192015415-881454141-15

P. G.

1930/214

İmam Riza Bəsti

Fai 25503 a

AZƏRNƏƏR

Baqı,—1927

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:5-1192015415-881454141-15

Bibliothek der
Deutschen
Morgenländischen
Gesellschaft.

AZƏRNƏƷR
mətbəəsində
basıldı

Baƨ mətbyat mudirliji 2814 Sıfarıƨ 763 Sajı 3000

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:5-1192015415-881454141-15

birinci hissə

Əli-xan varlı-hallı, zorly-kuvvətli bir xan idi. Onyn daglarda, dərələrdə qəzən kojyn surulərinin həddi-hesabı jok idi. Ən qəzəl və cins Karabag atlarını jalınız Əli Husejn-xanda tapmak olyr. Atları jel qibi yçyr, ona qərə də Məзhəd zijarətinə qedib qəlməq, onyn ajagı altında sy içməq qibi bir зejdir. Dunja malından varlı oldygy qibi, arvadlarının da qəzəlliqləri ad ilədir. Belə qi, butun Əstər-Abadda by qibi qozəllər çətin tapılar. Əli-xanın butun Xorasan əlqəsində, tajı barabarı tapılmazdı. Hələ onyn ijitləri ojana dyrsyn, nəqərlərinin belə həddi-hesabı jokdyr. Ijitlərə qəlincə, Xanın əlli nəfərə kədər ijiti vardır. Xanın evinin kapı-bacası çok məhqəmdir. Xan hər cəhətdən razıdır. Allah butun onyn iзlərini avanda salır, rast qətirir. Qəntlılər by il onda bir ($^1/_{10}$) məhsyllarını həmiзəqindən tez qətirib, vermiзlərdir. Dogrydyr, зejtanlar bir kədər xarab olmyзlar, bynyn səbəbini Xanın əzu də bilmir. By xusysda molla ilə də agızlaзıb məsləhətləзmiзdir. Molla, agıllı molladır. Qiзi butun kyran və Məhəmmədin зəriətini əzbərdən bilir. Ancak qeçən ildən bəri o da qəntlilərə nə oldygyny bilə bilmir, imdi bir az dejəsən qəntlilər sojymyзlar. Əvvəlqi qibi səzə bakıb itaət etmirlər və həmiзəqi qibi, çok da səcdə etmirlər. Hələ by qəpəq ogly dilənçinin birisi Camalı qərursənmi? O, lap jolyndan azmıзdır Hətta dunən mubahəsəjə qiriзərəq, kızıзıb, əllərini də olçurdu. Axırda Əli-xan „qet...“ dejə ustunə çıgırıb ony hədələdi. Əli-xan qecələr namaz kılıb, ona kargıз təqurdu: „Allah sən Camala gəzəb elə! Ona bəla qənder! Onyn evinə od salıb, aksak eззəji ilə barabar jandır! Ony qərum mırdar bədənini kara jaman təqsun! Jejiltmə jesin!“ Əli- xan əlində qəhraba təsbihi çəjirub jogyn byglarını tər pədə-tərpədə Camala kargıз təqurdu.

Karla ərtulu Dıgır-dagının dalısından javaз javaз subhun ıзıklanması qərunurdu. Dagın ustundəqi bylyt-

lar da çɵhrajь rənƣə bojanmьʒdь. Ƣullu qəndi jykydan ojandь. Mal-kara kajalara dьrmaʒmaga baʒladь. Hələ karaꞑlьk dərədə hurən iqi itin dytgyn səsi də ƣəlirdi. Arvadlar bardak və quzələrini ƣɵturub bylaga juƣururdulər. Bylagda tələsiq çadralarьnь açьb, uzlərini sojyk sy ilə jyjyrdylar. Bardak və quzələrin bogazь kyryldajьrdь. Arvadlar jenə də tələsiq sy kablarьnь ƣɵturub ɵz xanlarьnьn evinə kajidьrdьlar....

By syrətlə ƣun baʒlanьrdь.

Camalьꞑ hamьdan joksyl qymasь, san qi, ƣecənin sojygyndan donyb kajaja kьsьlarak dajanmьʒdь. Dunja malьndan var jok onyn iqi tyt agacь, bir də çolak bir eʒəji var idi. Camal joksyl olsa da, ƣənc, kuvvətli, ƣɵzəl və agьllь idi, hətta Ryscada danьʒa bilir... „Izdrastь, Aspasiba, Savetsqi vlast, Lenin...“ by sɵzləri o sərhəd xaricində, Eʒkabadda eʒidmiʒdi. Orada butun jajь dəmir jolynda hammallьk edib, zəhmət çəqmiʒdi... Ora Camalьꞑ çok xoʒyna ƣetmiʒdi; orada adamlar da, ƣɵzlər də, pyllarda hamьsь jenidir. By pyllardan hətta ɵzu ilə də ƣətirmiʒdi. Pylyn ɵzu krana bənzəjir; ancak adьna manat dejirlər; ustundə də taclь Iran ʒahьnьn ʒəqli dejil, bir tərəfində dunjanьn qurəsi və o biri uzundə isə iqi ijit çəqilmiʒdir. Bynlardan biri, elə lap Camalьn ɵzunə bənzəjir, ƣyja qi, elə ɵzun dajanmьʒsan və baʒьnьn ustundə də ƣun çьkmьʒdьr. Camal oradan ƣəlib ɵzu ilə də barabar bɵjuq bir duʒuncə ƣətirmiʒdi: ƣɵrəsən nə nçun belədir, orada nə xan var, nə bəj var, ne məʒhədi, nə qərbalajь və nə də molla var; amma Ƣulludə bir təq Əli-xan hamьja haqim qəsilmiʒdir. Molla, Əli-xanьn janьna ƣəlir; otyryb çaj içirlər. Tehrandan janьna mə'myrlar ƣəlir, jaglь tojyk-piloj jejirlər. Amma dunən „kargьdalь məhsyl verməjib çəltijim də janьb və ona ƣɵrə də onda bir məsyl verə bilmirəm.. ɵzum ac kalaram“ deməjin ustundə Əli-xan onyn ustunə bar-bar bagьrdь.

Camal ɵz qymasьndan çьkanda, ƣun kalkmьʒdь. Ƣunəʒin ьʒьgь ƣɵzlərini kamaʒdьrьrdь. Eʒʒəji tɵjlədə bərqdən ankьrdь—Aha, jeməq istəjirsən! Ƣedəq hejvan, əvvəlcə syvarьm, sonra da ətirli və kьzьl qibi, saman verərəm. Elə sən də mənim qibi çok iʒləmisən; sən də ƣərəq çok jejəsən. Bəs nə uçun belə az jemiʒsən, hələ samanlьkdan artьk da kalmьʒdьr-dejib eʒʒəji dindirirdi.

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:5-1192015415-881454141-15

Camal bylaga sarı endi. Əli-xanın arvadlarından lap qəzəli Kıztamam byrada əl-uzunu jyjyrdy... Camal Əli-xanın janında işləjən zaman həmişə Kıztamama bakıb, həsrət çəqirdi. Amma, o hammal adamın biridir, heç ona fiqir verən olardımı.....

Camal:—Salammələjqum xanım! – dejib Kıztamama baş endirdi.

Kıztamam istər-istəməz kara qipriqlərini kaldırıb, Camala qulumsundu və „ələjqəssəlam!“ dejib agzının ipəq jaşmagını dartıb açdı. İnci qibi dişləri qərunərəq, sordy:

— Camal, nə uçun heç bizlərə sarı qəlmirsən.

Camal səz tapmajarak:

Xanım, nə var qi, qəlim sizdə nə kajırım?

Kıztamam irəriləjərəq:

Jok Camal, bizdən kaçma, qəl; Kıztamam səndən ətru xifət eləjir dejib lalə qibi kızardı.

Camal da kızardı. Başını aşagı saldı. Xanın arvadı çokdan onyn xoşyna qəlirdi....

— Hələ qi, mən qedim. Uzumu jymak bahanası ilə səni qərməq uçun bir dəkikəlijə evdən çıkmışdım - dejib Kıztamam qetdi.

Kıztamam, ipəjə burunmuş karankyş qibi yçyb qetdi. Eşşəq qərnəşib kylaklarını şəqlədib bərqdən ankırdı. Hətta jol yzyny da ipindən dartınarak, içini çəqib jenə də ankırmak istəjirdi...

Camal fiqir dərjasına batmış bir halda qedirdi. Fiqrib əzundə olmadıgı uçun hətta evdən çıkıb, bylaga qetməjinin ustundə Xanın kıztamamın ustunə bagırıb səjdujunu də çətin eşidirdi.

Pənir-çərəq onyn kənaətbəxş jeməji idisə, fiqiri daha artık kənaətqar idi. Jenə də əsqidən başında olan fiqirini duşunur və qəzlərini bir nəktəjə diqərəq, çərəjini jejir.... „Qucum və tufənqim ola idi, Camalın əlindən nələr qəldijini bildirərdim...“ dejib jymyrygyny şələndi,

Camalın ata-anası by jakınlarda əlmuşdu.... mejitləri bydyr byradaca qəfənə burundurulub yzadılmışdı; arvadlar agı dejib aglaşırdılar, o da qəzlərinin jaşını sel qibi akıdırdı. Onların nədən əlduqlərini hələ imdijə kədər də bilmir. Bəlqə də cəza olmak uçun allah əldurmuşdur. Falçı qəlib, var jok kalan bircə kojynlarını alıb, koca olsalar da, onlara qəz dəjmiş oldygyny dedi.

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:5-1192015415-881454141-15

Jazɩklar ɵlərqən nə kədər əzijjət çəqdilər! Qecə səhərə kədər çɩrpɩndɩlar və axɩrda qɵm-qɵj qɵjərib səhər çagɩ ɵldulər. Camal gəmqin-gəmqin baзɩnɩ tərpədərəq „onlarɩ allah mənim əlimdən aldɩ“ dejirdi. Jerindən kalkɩb çɵrəjinin artɩgɩnɩ hɵrmə səbətə kojdy və jənə də fiqirə qetdi: qɵrəsən imdi kardaзɩm haradadɩr? Çɩkɩb Tehrana qetdi, və hələ də heç bir xəbər-əsər jokdyr... Dejildijinə qɵrə orada Rɩza Kasɩmɩn tənbəqi fabriqində iзləjir. O imdi byrada olsa idi, necə jaxзɩ olardɩ... Jqili jaxзɩ jaзajardɩk. Byradaca evlənərdiq və jaxзɩ əqin-tiqin salardɩk....

Qunəзin ɩзɩgɩ kapɩnɩn arasɩndan dɩvara duзmuзdu, evdəqi toz zərrələri qunun ɩзɩgɩnda ojnajɩrdɩ... Camal kalkɩb kapɩnɩ açdɩkda, qɵzləri birdən-birə baзɩ karlɩ daglara sataзdɩ. By daglarɩn arasɩ ilə suzulub qedən cɩgɩr, duz Tehran tərəfə yzanan daз jola çɩkɩrdɩ. O da by jol ilə duзub qetmiзdir və imdi artɩk əlinə duзmur... Camalɩn sufətini gəm-gussə çylgadɩ....

* * *

Əli-xanɩn evinin janɩnda bir dəvə qarvanɩ duзmuзdu. Iqi nəfər atlɩ ijit, atlarɩ xamdan çɩkardɩrdɩlar. Atlar, atɩlɩb duзduqlərindən, baзdan ajaga qɵpuqlənmiзdilər. Kɩztamam balkonda dajanmɩзdɩ. Kɩztamamɩn qɵj ipəq paltarɩ Camalɩn qɵzunə sataзan qibi urəji bərq dɵjunməjə baзladɩ....

* * *

Əli-xan „Kɩztamam!..“ dejə çagɩrdɩ.

— Bəli, aga! — dejib Kɩztamam qəlib baз endirdi.

— Hədjə istəjirsənmi?

Kɩztamam bildi qi, koca qaftar jənə də qecə qəlib zəhləsini tɵqəcəqdir.

— Ixtijar sahibisən.

— Bəs elə isə jakɩna qəl! Axmak, nə uçun aganɩ incidib, acɩgɩnɩ dytdyryrsan... di qəl, nejə dajanmɩsan, jakɩna qəl!

Kɩztamam dajanɩb tərpənmirdi.

— Qəl, ɵzun uçun paltarlɩk seç! - dejib, Əli-xan əli ilə iзarə etdi.

Qarvandan bir neçə top çɩrak qibi janan parçalar qətirdilər. Xanɩn jerdə kalan beз arvadɩ da qəlib, Kɩz-

tamamın çiqninin ustundən bogazlarını yzadıb tamaза edirdilər.

— Hansını istəjirsən?

— Sahibi-ixtijarsan, sən jaxзı bilirsən—dejib jenə də Xana baз endirdi.

Bynyn by sөzləri Xanın urəjinə jajıldı qulumsundu....

— Qөzlərimin ıзıgı, bak by parçanı qөtur. Sənin belə itaətli oldygyn uçun, by parçanı sənə bagıзlajıram. Bak mənimlə mehriban ol! Mehriban dolansan, Iranın hər cur parçasını istəsən sənin uçun hazırdır...imdi qet!

Kıztamam səssiz-səmirsiz parçanı qөturdu, dinməzcə baз əjib otakdan çıkdı. Otakdan çıkdıkda qөzləri boz kajanın ustundə dyran Camala sataзdı. Camal dajanıb ona bakırdı. Kıztamam dөnub bir qerijə bakdı, jajlıgını havada silqələdi və hərəmxanaja qetdi.

*
* *

— Salaməlejqum, Məmmədjar!

-- Əlejqəssəlam, Camal! Qəl, qəl, içəri qəl, çaj içəq, konagımız ol. Cavan konak mənim çok xoзyma qedir. Qəl əjləз! dejib koca Məhəmmədjar qulumsundu-Bir zaman məndə cavan idim... cavanlık qөzəl зejdir, heç olmasa kızlar adama bakırlar...

Hər iqisi qymaja qirdi. Təmiz çiçəq qibi samavar, palasın ustundə kajnajırdı; balaca istəqənlər duzulmuзdu və lavaз da hazır idi. Çaj içilməjə mə'təl idi. Camal butun qulfət ilə salamlaзdı. Hamı əjləзdi...

— Zinjət, çaj tөq qөrəq, bərq acımıзam; konagımızda acdır...

Camal baзını tərpətdi. Istəqənlər tund və ətirli çaj ilə doldy; çajı dinməz içdilər. Çaj içdiqdən sonra, Məmmədjar çybygyny doldyrdy.

— Camal, çəq!

— Çok sag ol!

— Iзlərin necə qedir? Allahın sənə iз avadanlıgı verirmi?

— Məmmədjar, by səndən asılıdır.

— Necə, allah joksa mənimmi sөzumə itaət edir? dejib koca qulumsundu.

Zinjət baзını silqəlijib dedi:

Allah amandır, adamlar necə qafır olmyзlar.

— Bəli Məmmədjar, səndən asьlьdьr. Bɵjuq bir tavakke uçun janьna ƣəlmiʒəm. Əjər mənim by arzьmь jerinə jetirsən, butun ɵmrum yzyny, lap ɵluncəjə kədər ɵzumu sənə borcly hesab edərəm.

Koca, ƣəncin sɵzlərinə dikkətlə kylak asьb, dedi:

Allahьn iradəsi olsa, ƣucum çatьb əlimdən ƣələni muzajəkə etmərəm.

Camal bir kədər dinməjib jenə baʒladь:

— Ɵzun bilirsən, Məmmədjar, mən jetim bir adamam və bir daxma ilə bir eʒʒəqdən baʒka heç bir ʒejim jokdyr. Bir də bir kardaʒьm var qi, o da Tehrandadьr. Byradan Tehrana 17 ƣunluq araba joly və 17 ƣunluq də atlь və pijada jolydyr. Deməli bir ajlьkdan da artьk jol olyr. Istəjirəm bir kardaʒьmьn janьna ƣedib, ƣɵrum necədir, nə iʒ ƣɵrur, tamam iqi ildir qi, ƣetmiʒ, heç bir xəbər-əsər də jokdyr. Odyr qi, Məmmədjar səndən bɵjuq bir iltimasьm var...

Camal byrada dərin bir ah çəqdi, sonra jenə də sɵzə baʒladь:

— Məhəmmədjar, sənin atьn var...

By sɵzləri eʒitdiqdə, koca onyn sɵzlərinin axьrьnь ƣuddu.

— Bilirəm o sənin uçun çok kimətlidir, sən ony çok bərq sevirsən, ancak kranь və tuməni olan adam iltimas etməz. Mənim jokymdyr... ona ƣɵrə ƣəlib xahьʒ edirəm. Məmmədjar, ɵz Karabag atьnь mənə ver, Tehrana ƣedim. Iqi ajdan sonra kajıdacagam.

Koca kaʒlarьnь çatьb, baʒьnь silqələjərəq dedi:

— Heç, olan iʒ dejildir.

— Eʒʒəjimi də sakla, iʒinə jarar-dejib Camal jalvardь.

— Jok Camal, bagьʒla, olan iʒ dejildir. Bak lap Zinjəti, lap kьzьm Fatmanь istə, sɵzum jokdyr, verərəm ancak atь jok.

Camal dinməz kalkьb çьkdь.

Ƣunəʒin axьrьncь kьrmьzь ʒɵ'ləsi qəndin ustundən çəqilməqdə idi. Dьgьr dagьnьn ustundə yzaklarda ьldьrьm ʒьgьjьrdь. Kyrʒyn rənƣli bylytlar daglarьn karlarьna kavьʒьb dyrmyʒdylar.

Ƣecə bərq jagьʒ jagdь. Iti ьldьrьmlar daglardan daʒьgьjьb, ʒiddətli ƣɵj ƣyryltysy eʒidilirdi. Ƣullunun janьndaqь çaj daʒьb, ətrafьnь oja-oja bɵjuq daʒlarь dijirlədirdi. Dagьn ətəjindəqi meʒəjə ьldьrьm duʒub alьʒdьr-

mɩʒdɩ. Jerə zylmat çəqmuʒdu. Jalɩnɩz Əli-xanɩn evində Kɩztamamɩn otagɩndan ɩʒɩk qəlirdi.

Camal kapɩsɩnɩ baglajɩb, təjlənin agzɩnɩ açɩb, eʒʒəji çɩkardɩ və sinə-sinə Əli-xanɩn evinə sarɩ qetməjə baʒladɩ... Qəlib çatdɩ. Pəncərədən bakanda əjnindəqi arxalɩgɩ butun islanmɩʒdɩ...

Kɩztamamɩn otagɩndan Əli-xanɩn səsi qəlirdi:

— Kɩztamam, byraja qəl, eʒidirsənmi?

Camal nəfəsini kɩsɩb cɩnkɩrɩnɩ çəqmədi.

Koca, gəzəblə dəʒəjin ustundən dyryb, dirəʒən arvadɩn əlindən japɩʒarak əzunə sarɩ dartɩb, dejirdi:

— Nədir? joksa xoʒyna qetmirəm? Kocajam? Nədir Camalɩmɩ bəjənirsən, dilənçinin birisini, allah onyn bəlasɩnɩ versin.

Camal istihza ilə qulumsundu. Kɩztamam dinmirdi. Koca səzlərində davam edib dejirdi:

— Səninləjəm axɩr, nejə cavab vermirsən?

Kɩztamam javaʒcadan pɩçɩldadɩ.

— Aga, məni incitmə!

Camal da əz əzunə „jaxʒɩ koca qaftar, cijərini çɩkardaram, qərərsən!“ dejib zylmatda qəzdən itdi.

Əli-xanɩn qəzəl bir kara, Karabag atɩ var idi. At təjlədə hyxojlanmɩʒdɩ və çɩkɩb, quləq ilə ətuʒməq uçun dɩrnaklarɩ ilə jeri eʒirdi.

Camal, qullə qibi qəlib təjləjə qirdi; açarɩ dɩvardan alɩb atɩn byxojyny açdɩ və bojnyny sɩgalladɩ. Jəhərlərdən lap jaxʒɩsɩnɩ seçib, atɩn belinə basɩb, atɩ təjlədən çɩkardɩ. At azadlɩga çɩkɩb qecənin karanlɩgɩnɩ qərən qibi fərəhlə qiʒnədi. Iqi qəpəq huruʒməjə baʒladɩ. Qim isə palçɩkda jujurub bərq kɩʒkɩrɩrdɩ. Camal jəhərin ustunə atɩlɩb atɩn janlarɩnɩ bir balaca mahmɩzlajan qibi, at ony qəturub ok qibi dagdaqɩ cɩgɩra çɩkdɩ. Daldan əli fanyslylar jujuruʒdulər, bir iqi havajɩ qullə atɩldɩ isə də bir an içərisində Qullu qəndi qecənin karanlɩgɩnda, jagɩʒɩn altɩnda qəzdən itdi.. jalɩnɩz Karabag atɩnɩn dɩrnaklarɩndan kɩgɩlcɩm parlajɩrdɩ.

* * *

Dagɩ aʒɩb, çajɩ qeçib, kymsallɩgɩ ətduqdən sonra, jenə də daglara çɩkɩb Qazɩm-Turux-Səbzuvar-Ʒahrydy ətəndən sonra, arana çɩkɩb ʒiʒə qibi joly jel qibi qeçdiqdən sonra, qəlib Tehrana çatɩrsan. Bəjuq xəndəq ʒə-

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:5-1192015415-881454141-15

hər dıvarı, qirdə kala kapısı, jasdı damlı evləri, eззəqlə doly quçələri ɵtəndən sonra, qeniз janları səqili, bɵjuq magazalı, Avropa səlikəsi ilə tiqilmiз evləri və muxtəlif libas qejinib muxtəlif dillərdə danıзan xalkı olan jerə çatırsan. Byra mərqəzdir.

Tehran varlı bir зəhərdir. Subh tezdən qecə jarısına kədər bazarda kızgın alver qedir; adamlar kajnaзır; turqlər, farslar, ərəblər baзlarında ag ammama ilə duqənlərdə əjləзmiзlər; ɵzlərini Зərkin by parçasına aga hiss edən inqilizlər, lovgalıkla onların janlarından ɵtub, qeçirlər. Ərəbistandan kara və ufynətli olsa da by kədər baha kij mətli nəfti əxz etməq fajdalı dejilmi? By nəft Зimal-Al bion ogylları uçun bərq lazımdır və Rojal-Dɵuç-Зell və kompanja tresti aksıjalarının kijmətlərini sur'ətlə aзagı salıb, jykarı kaldıran haman nəftdir...

Bynların arasında tələsə-tələsə iз dalınca qedən və dɵзundə beз qyзəli yldyz ilə frencinin ilməq jerində Iliçin qumuз зəqli olan rys da qɵrursən. By, Зərkdə qɵrunən Зyralar Ittifakının ilq bəзarətçisi və karankyзydyr. Inqilizlər, by dinc və sadə adamlara „balзeviq“ dejib, onlardan qanar davranırlar. Cır cındır içindəqi çəqmə silənlər, bynları qɵrduqdə „Зyra hɵquməti“ dejirlər və çəqmə зotkalarını takkıldadıb „çistit“ dejə kıзkırırlar. Bynların ən hatəm muзtəriləri oldygyny bilirlər.

Yзak qirli halva parçalarını tabaga kojyb jujurə-jujurə „halva! halva„!...dejə kıзkırır: „Bir зahı, bir зahı, jaxзı halva!...“ və ɵz tabagını lap qɵzlərinə sokyr. Koca qiзi, tabaga çaj və tutun tɵqub „çaj, çaj, tənbəqi... çaj!“ dejə mahnı ilə yzadır. Quçənin o biri baзında bir baзkası „qagız, qagız!.. Bir зahı, bir зahı“ dejə jujurub papros qagızı qəzdirir. Bir dəkikəliq belə dajansan, o dəkikə dɵrt bir tərəfini jarım ac Iran kadınları burujurlər...

Jeqə papaklarında bɵjuq qumuз зir-xyrзidli Iran kazakları aramla qəziзir və bə'zən quçənin tinindən iqi uç yldyzly pagonly bir dəstə qɵrunub, tez qɵzdən itir... by isə Iran xanlarının janında xidmət edən „vahid və bɵlunməz“ rysja tərəfdarları olan rys muhacirləridir.

Зah-Abad xijabanı dalanlarının birisində bir kara ev qɵrunur, evin dıvarı bajır tərəfdən bir sazın hundurluqdədir. Içəridə nə oldygy qɵrunmur. By evin qiçiq dərbəçəsi, jalnız bir səhər saat altıda, bir də axзam sa-

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:5-1192015415-881454141-15

at səqqizdə açılıb kırk-əlli nəfər çirqli-paslı, arık və saralmış adamı içəri və çөlə byrakır... Byra, Əli-Əqbər Ismajilofyn tənbəqi fabriqidir. Bynyn tənbəqisi, Iranın ən jaxşı tənbəqilərindən birisi hesab olynyr. Əli-Əqbər, by fabriqdən bөjuq mədaxil gөturur. Byrada, dəzgahların və sarı japrakların arasında gələcəq sənaje proletarjatının jadrosy hazırlaşıb jetişir,

Iran hələ avamıstan isə də xanlar və tacirlər Londonda, Parisdə və Moskvada olyb min tuməndən on min tumən kajırmagı və işçilərin syjyny sıkarak ətirli çaj sufrəsində əjləşib, by gunqu iş gununun nə kədər və neçə tumən artık fajda vermiş oldygyny hesablamagı өjrənmişlərdir...

— Myrad jemişsənmi?

— Nə?

— Bir şej.

Myrad dodaklarını buzub:

— Jemişəm... dejəsən...hə, lavaş jemişəm. Xa-xa-xa Bilirmisən nə var? Gəl gedəq. By gun mənim bajramımdır. By saat cibimdə iqi tumən pylym var. By gun Əli-Əqbər Ismajilof məni çagırıb gəzetə okyja-okyja soryşdy.

— Isa Həsən ogly sənmisən?

— Bəli aga mənəm.

— It ogly! Sənə nə olyb belə işçiləri çaxnaşdırırsan?

Xa-xa-xa... bilirmisən, by sөzləri dediqdə uz-gөzunu elə tyrşaltdı qi, daha nə dejim? Jenə də başladı.

— Hejvan ogly hejvan! Joksa zindana salınıb bojnyna zəncir və ajaklarına qundə vyrylyb өmrun yzyny kalıb, çuruməq istəjirsən?

Mən də cavabında dedim:

— Nə olmyşdyr qi, aga taxsırım nədir?

Uzumə gec-gec bakıb, mənə bir qagız yzatdı:

— By nədir? dedi və rəngi agardı. Mən də korkyb dedim:

— Savadım jokdyr.

Qagızı jerə kojyb, dişlərini kıcıjarak dedi:

— Al, by iqi tumən. Artık izin-tozyn byralarda gөrunməsin! Pyly uzumə çırpdı, nөqərlər də məni pilləlderdən baş aşagı itələdilər.

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:5-1192015415-881454141-15

Myrad jakanɩ jaxзɩ kyrtara bilmiзsən dedi:

— Odyr qi, imdi cibimdə iqi tumən pylym var, və butun ƣunu də boзam. By ƣun bajram olmasa da pejgəmbər hakkɩ səni aзxanada bir plova konak edəcəjəm qi, barmaklarɩnɩ jalaja-jalaja kalacaksan.

Camaatɩ jarɩb, javaз-javaз bazara sarɩ jola duзdulər.

Isa Həsən ogly, Əli-Əqbər Ismajilofyn fabriqində çalɩзdɩgɩ iqi ilə kədər olardɩ. Tutun tozynda bogyla-bogyla tutun kyrytmak və dogramak iзlərindən qeçib, imdi maзinist muavini idi. Nəfəs almadan tevliqdə *) on dərt saat muttəsil oraja-byraja jujurməq asan iз dejilsə də nəzarətçilərin kabalɩklarɩna durtmələrinə və „junƣul“ səzlərinə dəzməq daha çətin və agɩr idi. Javan çərəq və sy ilə dolanɩb jalɩnɩz hərdən bir bir avɩc duju uzu ƣərərdi. O fabriqi byrakɩb, ƣedə bilmirdi. Fabriq onyn uçun əz evi qibi olmyзdy. Heç Ƣullu və kohym kardaзlarɩ belə jadɩna duзmurdu, kəlbi də istəmirdi. By qibi jarɩm proletarlar arasɩnda jaзajarak, hamɩdan, artɩk sevdiji kardaзɩ Camalɩ da hərdən bir xatɩrlajɩrdɩ. By fabriqdə Abas, Əsƣər və Əmir adlɩ 3 nəfər tutun dograjanla jakɩnlaзmɩзdɩ. Bynlar зad-зalajɩn oglanlar idi və həmiзə onyn bəjuq зəhərlərdən, by fabriqdən 20 kat bəjuq olan fabriqlərdən, o fabriqlərdə çalɩзan iзçilərdən Зyralar Rysjasɩnda rys зahɩnɩn pejsərindən vyryb taxtdan salan kəhrəman iзçilərdən nagɩl edirdilər. Ona, Ƣullu qəndində Əli-Husejn-xanɩn janɩnda myzdyr qibi iзlədiji zamandan imdijə kədər hələ butun əmrundə eзitmiз olmadɩgɩ bir çok зejlər nagɩl edirdilər.

Bir dəfə Abas iзə ƣəlməmiзdi. Isa Əmirdən sordy:

— Bəs Abas hanɩ?

— Dystakdɩr.

— Necə jə'ni dystakdɩr. Onyn nə bir taxsɩrɩ var idi qi?

Əsqər ilə Əmir, ony bir quncə çəqib əsqi və iзə jaramajan bir kazanɩn dalɩna ƣirdilər; butun əhvalatɩ ona nagɩl etdilər. Onlar, Iran kommynist firkəsi „Ədalət“ in uzvu idilər. By firkə ƣizli çalɩзɩr. Mollalar və xanlar by firkədən korkyrlar; çunqu by firkə Rysjada oldygy qibi iзçiləri əz ardɩnca aparɩb, xanlarɩn topraklarɩnɩ əllərindən alɩb qəntlilərə verər, fabriqləri sahiblərindən alɩb

---

*) Tevliq—ƣecə-ƣunduz (mutərcim).

зçilərə verər, mollalarьn hilələrinin ustunu açьb, bazarlarьnь qasadlaзdьrar və tacirləri əməqçi qutlələrinin kanьnь sormaga kojmaz... Abas, dunən sabьn zavodyna qirmiз imiз. Ehtijatsьzlьk edib agzьndan sөz kaçьrmьз dytyb axtarmьзlar və cibindən firkə qitabçalarь çьkmьзdьr. Hələ qi, by saat həbsxanadadьr; sabah nə olacagь bəlli dejildir; həbsxanada өz adamьmьz var və nə olacagьnь sabah xəbər verəcəqdir.

Tyt və əncir agaclarьnьn japraklarь həzin-həzin xьзьldaзьrdь... Isa fiqirə qetmiзdi...

Evlərin və çapxanalarьn dьvarlarьnda, açьk və iri xəttlə jazьlmьзdь... Əli-Abas Israfьl ogly, hөqymət əlehinə kommynist təbligatь apardьgь uçun qulləlenmiзdir.

Camaat by kara jazьnьn janьnda toplaзmьзdь, qecə isə Əmir və Əsqər өz joksyl və kara damlarьnda otyryb aglaзьrdьlar; və Isa da onlara təsəlli verirdi...

Sonra, o өzu də firkəjə jazьldь. Qecə jarьsь karanlьgьnda Əmir ilə barabar lap зəhərin qanarьna çьkdьlar. By quçədən ojana зəhərin dьvarь karalьrdь, Bir neçə dөnqə qeçdiqdən sonra qəlib, bir dьvara çatdьlar. Əmir əlini yzadьb dьvardan sallanan halkanь dartdь. Yzakda zənq zьnkьldadь. Qiçiq pəncərə açьldь:

— Qimdir, nə var?

Əmir pьçьldajьb, karanlьkda dedi:

— Ədalət.

Dərbeçə açьldь, həjətə qirdilər. Həjəti, oradaqь bir dөnqəni və bir evi qeçib, həjətin lap ycyndaqь joksyl bir qymaja çatdьlar. Kapьnь tьkkьldadьb içəri qirdilər. Birinci otak ala-karanlьk idi. Çьrag hisi otagь burumuзdu. O biri otaga qeçdilər. Kapьnь itələjib karanlьkda əllərini surtə-surtə xalça dөзənmiз pillələrlə endilər. Isa bir iqi, uç, on, ijirmi... sajьb, hesabьnь itirdi, Çok endiqdən sonra jenə də qəlib bir kapьja çatdьlar. Kapьnь açdьkda, qөzləri ьзьkdan kamaзdь.

*
* *

Quləq vьjьldajьr... Camal tamam 9 qundur qi, at belində jol qedir. Artьk зəhərə jakьnlaзmьзdьr. Jtlərin huruзu eзidilir, tustu iji də dyjylyrdy. Quləjin zərbindən uzu kabьk kojmyзdy. At da arьklamьзdь, laqin jujurməsində davam edirdi. Zьnkьrolar karanlьkda dьnk...dьnk...

dɩnk... dɩnkɩldaзɩrdɩlar; by da qarvan idi. Camal qəlib qarvana çatdɩ.

-- Salamməlejqum!

— Əlejqəssəlam!

– Tehrana çok kalɩb?

— Jok, çatmɩsan, odyr, lap çɩraglarɩ da qørunur. Haradan qəlirsən? dejib birisi atɩn bojnyna døjəslədi və pə-pə nə jaxзɩ atdɩr! Byny satarsan? dejib sordy.

-- Haraja qedirsən? dejib Camal sordy.

— Yzaga, Ənzəlijə qedirəm. Satmak uçun çaj və зevjot aparɩram. Satɩb sonra da evə, Qurdustana qedəcəjəm. Nədir? Joksa satmakdan korkyrsan? Øzunuzun dejilmi?

— Jaxзɩ, neçə verərsən?

— Jetmiз tumən.

— Jok, by qibi Karabag atɩnɩn kijməti jetmiз tumən dejil-dejib Camal atɩ tərpətdi,

— Juz verirəm—dejib adam səslədi.

Camal atɩn cɩlojyny çəqib sakladɩ və jerə sɩçradɩ.

– Al, verdim.

Adam juqdən, parçalarɩn arasɩndan pyl qisəsini çɩkarɩb, bir neçə qagɩz pyl və bir kədr də kran sajdɩ:

— Al, adɩn nədir?

— Camal.

— Al, Camal və çopyr Muhərrəmi ynytma.

— Çok sak ol – dejib Camal baз əjdi və pyllarɩ cibində cɩnkɩldadarak Tehrana sarɩ pijada jola duзdu.

Dɩnk... dɩnk... dɩnk... dəvələr jollandɩlar. At qøzlərini hərləjib tərs-tərs by səhra qəmisi olan dəvələrə bakdɩ və axɩrɩncɩ dəvənin dalɩsɩnca sɩçrajɩb jola duзdu.

* * *

— Al, by mutəqqə, by da xalça. Allah bilir qi, sənə lap jaxзɩlarɩnɩ verirəm. Əjləз rahat ol, nə jejəcəqsən?

— Əvvəl çaj ver, rənqli olsyn, sonra da pilov ver.

— By saat.

Çajçɩ зəjird, cəld jujurub padnosda çaj və turзməzə зirni qətirdi. By çajxana lap зəhərin qanarɩnda idi. Çɩrag agɩr və dytgyn ɩзɩk verirdi. Iqi uç adam jatmɩзdɩ. Camal qərnəзirdi – by qun rahat olyb sabah da kardaзɩmɩ aktarmak uçun qedərəm; øzum uçun bir dəst də

paltar almak lazımdır, joksa qi, laq cır cındır içindəjəm — dejə duƶunurdu... ƣulumsundu. Əli-xanın atı qara ƣəldi... aktaracak. Bəlqə də atın ƶəhərə ƣəlmiƶ oldygyny ƣuman etməjəcəq. Elə biləcəq atı daglara aparmıƶlar.

Çajını içib, fiqirə ƣetdi.

* * *

Qiçiq bir otak idi. Heç bir pəncərəsi də jok idi. Ancak bir dudqəƶ janı ustə dıvardan çələ çıkmıƶdı və jalınız byradan təmiz hava ƣəlirdi. Dıvarda bəjuq bir kırmızı bajrak var ıdi. by bajrakda kızıl hərflərlə „Butun dunja proletarları birləƶin!“ jazılmıƶdı. Dıvarda Leninin əqsi və onyn altında, bir kara, jas ramkasında Abasın ƶəqli vyrylmyƶdy. Altı nəfərə kədər adam otyryb, javaƶca danıƶırdı. Hər qəsin janında silah var idi. Kapı açıldıkda, altı cuft iti ƣəz Əmir ilə Isanın uzunə sancıldı.

Əmir:

— Salamməlejqum; by da Isadır.

— Aha joldaƶ, əjləƶ!

Əjləƶdilər.

Baƶının kara, ƶivə qibi tuqləri bə'zən çallamıƶ və alnı ƣeniƶ bir ƣəzəl turq kalkıb, dedi:

— Əziz joldaƶlar, iclası açık hesab etməq olar. Ədalət firkəsi Mərqəzi Komitəsinin tapƶırıgına ƣərə, joldaƶlarımızdan uç nəfəri Rəƶtə ƣetmiƶdir Abas joldaƶımız da qi, həmiƶəliq əlimizdən ƣetdi.

Hamı ehtiramla kalkıb bir dəkikə saqit dajandı. Jalınız janan çıragın cızıltısı eƶidilirdi. Əjləƶdilər.

— Tehran fraksjamız bir nəfər əziz joldaƶımızı itirdisə də o joldaƶın əvəzində sıralarımıza jeni uzuvlər ƣəlməqdədir. Əz sıralarımıza by ƣun bir nəfər qəntliiƶçi olan Isa Həsən oglyny da kəbyl ediriq Əzəq qatiblərinin iclasında by joldaƶın hakkında muzaqərə edilmiƶdir. Iqi aja kədər o joldaƶı təhkik edib, Lenin firkəsi uzuvlujunə lajık oldygyny karara almıƶık.

Isaja bir çok syallar verdilər. Səsi titrəjə-titrəjə əz sərƣuzəƶtini, Ƣulludə jaƶadıgı, əz qulfəti barədə, Əli-xan barəsində və çalıƶdıgı fabriqdən dəxi nagıl etdi. Isa by ƣecə firkə uzrvlujunə kəbyl edildi.

Sabah daha ciddijjətlə: ƣələcəqdə tezmi-ƣcemi vucyda ƣələcəq Iran proletarjatı haqimijjəti uçun, iƶçiləri tənvir edib, hazırlamak və təƶqilləndirməq uçun, iƶə ƣi-

rizib çalızmakdan өtru dyryb javazca bir-bir çıkıb, dagılızdılar.

* * *

Haman by vaktda, Laləzar quçəsindəqi iqi mərtəbəli bir evə bir-bir, iqi-bir adamlar ƣəlib dəmir pillələrlə iqinci mərtəbəjə jıgzırdılar. Bojuq ziзə kapı açılırdı və ƣələnlər də baha kijmətli fərзlə dөзənəqli otaklardan qeçib içəri ƣedirdilər. Ƣөzəl bir Çin fanysy asılıb, otaga ƣөj ızık salmızdı. Kapının agzında, 40 jaзlı bir nəfər Avropa paltarı ƣejinmiз kapıçı, ƣələnlərə əlindəqi əsa ilə evin içəri otagına açılan kapını ƣөstərirdi. Içəri otak ƣunduz qibi ızık idi. Otak zık ƣejinmiз camaatla doly idi. Masanın ətrafında beз nəfər əjləзib өz aralarında javaзcadan sөhbət edirdi. Bynların kabagında qagız, karandaз və qiçiq bir ƣumuз zənƣ var idi. Pəncərələr kara kalın parçalarla өrtulmuзdu. On nəfərdən ibarət baзka bir dəstə də otagın dibində, iqi-uç-bir otyrmyзdy. Kapı ehmallıkla açılıb və altı nəfər nөqər içəri ƣirib padnoslarda зarab, ƣilas*) uzum, əncir, зaftalı və gejrə ƣətirərəq masaların ustunə kojyb jenə də saqit ehmallıkla otakdan çıkdılar.

Aradan 15 dəkikə qeçdiqdə, jorgyn sifətli bir ƣənc içəri daxil oldy. Hamı ajaga kalkdı. Qəm e'tinalıkla hamıja ƣөz ƣəzdirib masanın janına qeçdi. Hamı saqit oldy. Jynis bəji Tehranda dejil, butun Iranda və hətta xarici өlqələrdə belə jaxзı tanıjırdılar. Onyn musavatçı və çok varlı bir bəj oldygyny jaxзı bilirdilər. Beз ildən bəridir qi, Jynis bəj Musavat firkəsində çalızır. 5 ildir kırmızılara karзı mubarəzə aparır və Azərbajcanı Зyra hөqumətinin əlindən almak xuljasını baзında ƣəzdirir. Onyn ziarı, qafırları kırmak, xaçpərəstləri əzməqdən ibarətdir. Azərbajcanın jarısı onyn əlində oldygyny hələ ynytmamızdır. O vaktlarda o, izçi çaxnazmalarının qөqunu kazırdı. Azərbajcanın sərhədlərini kanla jyjyrdy. Erməniləri kırırdı. Ancak axırda by kanlardan Зyra cumhyrijjəti tөrəjib vucyda ƣəldi və onyn mə'dənlərini dytyb əlindən aldı.

Imdi kaçıb Iranda jaзajır, jenə də o ƣunlərini ynytmyr, və cijəri o ƣunlərin arzısı ilə alavlanır,

---

*) Ƣilas—зarab istəqəni (mutərcim).

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:5-1192015415-881454141-15

Otaga bir qөz qəzdirdiqdən sonra sədirliq jerini dytdy. Zənqi çalıb başladı:

— Agalar, başlajak! Canab qatib, qundəliq məsələləri oky!

Kamış qibi kyrymyş bir iranlı xır-xır səslə okydy:

„1) Xaricə qөndərilməq uçun uç nəfər seçilməsi. 2) Xaricə qөndəriləcəq dəstə rəislijinə namzəd verməq“.

Jynis bəj başladı:

— Birinci məsələ hakkında danışmak uçun өzum sөz alıram.

Jorgyn bir hal ilə alnını silib dedi:

— Bizim şanlı gyrypymyz, by qun ən muhum bir məsələ uçun byraja toplaşmışdır. Əvvələn eşitdijimə qөrə Baqıda və Eşkabadda olan butun musavatçı dəstələri dytylyb həbsə alınmışlar.

Qөzlərini bir otaga qəzdirib sөzlərində davamla:

— Çeka çok təmiz iş aparır. Byna cavab olmak uzrə mərqəzi gyrypymyzdan uç nəfər ajırıb mə'lymat toplamak və imdi heç bir rabitəmiz olmadıgından başka gyryplarla rabitə saklamak uçun xaricə qөndərməq lazımdır. Rijasət divanının iclasında karara aldıgımıza qөrə by uçluq Tehrandan çıkıb əvvəlcə Eşkabada qetməli və sonra da Xəzər dənizini qeçib Baqıja qetməlidir: çunqu iqi dənə uçluq seçməq, həm əlverişli dejil, həm də xətərlidir. By bir uçluq bir dəfəliq qedib, iqi iş qөrər. Dəstəni isə ən qөdəq jol ilə qəndərəriq. Sərhəddi qeçib, Cəbrajıl dajırasına qedər. By—bizim uçun vacib iş olmalıdır; çunqu dəstə sərhəddi qeçib hudyddaqı qəntlərə əsaslı zərərlər vyrmalıdır. Mal-karalarını garət etməli və aralarına pərxaşlık salmalıdır. Məsələ belə muhum oldygy uçun dəstə rəisi seçqisinə artık dikkət verilməlidir. Dəstə rəisi mahir bir adam olyb dəstəni sevkulcejş mintəkəjə, jə'ni Uçdibin qəndinə tezliqcə aparıb, kətl və garətində davam etməlidir. Agalar! Dəstə rəislijinə mərqəzi gyryp rijasət divanı tərəfindən namzəd qөstərilmiş oldygy uçun o xusysi uçlujə namzədlər qөstərmənizi təqlif edirəm. Rəislijə seçilən namzədi isə jalınız təsdik etməq lazımdır.

Qatib jerindən kalkıb dedi:

— Məncə qizli səslə seçib əqsərijjətlə qeçənləri kəbyl etməq lazımdır.

Jynis bəj — təqlif kəbyl olynyr — dedi. Qagɩzlar xɩзɩldaзdɩ.

Jynis bəj — agalar, nəticəni e'lan edirəm: seçilənlər Oryc bəj, Cavad bəj və Rustəm bəjdir.

By seçilən uç nəfər, gəmqinliqlə biri-birinin uzunə bakdɩ.

Jynis bəj (seçilənlərə)—sabah tə'limat alarsɩnɩz, axзam saat jeddidə „Aj-yldyz“ mehmanxanasɩna toplaзmalɩsɩnɩz—sonra qatibə muracəətlə: iqinci məsələ—mərqəzin tapзɩrɩgɩnɩ okyjyn!

Qatib bir təbəkə jazɩlɩ qagɩz çɩkarɩb, jorgyn səslə okydy:

„40 nəfərdən ibarət bir dəstə təзqil etməq uçun bir nəfər təзqilafçɩ seçməq təqlif olynyr. By adam dəstəjə komanda etməlidir. Dəstənin məksədi, Зyralar ittifakɩ hudydynda Cylfa-Xydaafərin dajɩrasɩna hucym və tədhiз japarak ahalɩnɩ garət edib, mal-karalarɩnɩ surməqdən ibarətdir. By muhum və ciddi iз uçun bir nəfər lajɩk adam seçdiq. By isə.,.. byrada səsini bir kəbər saklajɩb, jenə baзladɩ: - by adam Tevandɩr. By adamɩ təsdik edər isəniz, muvəffəkijjət kazanacagɩmɩz kət'idir„.

Jynis bəj:

— Mən Tevani lap 1918-19-cu ildən belə tanɩjɩram. Tevan by iзə lajɩkdɩr.

Otagɩn quncyndən bir nəfər nahamvar erməni kalkɩb dedi:

— Zənnimcə by iзi mənə muhəvvəl edə bilərsiniz. Mən məcbyr etməq, saqit dyrmak və danɩзmak iзlərini jaxзɩ bacararam.

Otakdaqɩlar himhimə ilə ony təsdik etdilər.

Jynis bej:

— Tevan, təзqilat uçun sabah „Aj-yldyz“ mehmanxanasɩnda pyl alarsɩnɩz. Tə'limat da orada verilib marзrytynyz da qөstəriləcəq. Zənnimcə məsələlərimiz bitdi. Imdi, agalar dalɩmca qəlin.

Kapɩ açɩldɩ və hamɩ o biri otaga qeçdi. Otak qөj rənqli lampa ilə xəfifcə ɩзɩklanmɩзdɩ. Dөзəməjə xalɩ dөзənib ustundə jymyзak dөзəqlər və balɩзlar kojylmyзdy. Otagɩn qunclərində qul dəstələri kojyldygy uçun, bir baga bənzijirdi. Bөjuq qumuз baзlɩ kəljanlar duzulmuзdu. Karзɩ dɩvarɩn kabagɩnda jymзak və ipəq өrtuqlu bir masa kojylmyзdy.

Jynis bəj dedi:

— Rica edirəm ɵz evinizdəqi qibi əjləɜəsiniz. By ƣun komitə, by muhumm səfərə ƣedənlərin ɜərəfinə musamərə verməji karara almıɜdır.

Əlini əlinə çaldı. On nəfərə kədər nɵqər içəri ƣirib ɜarab, mejvə və bir çok paçkada papros ƣətirdilər. Əjləɜdilər, pərdə kalkdı. Həzin, həzin mysiki səsi ƣəlməjə baɜladı. Kadınlar barmakları ustundə ahənƣlə ojnaja-ojnaja ortaja ƣəldilər. Ƣɵdəq balet paltarı ƣejinmiɜdilər. Uzlərində əlvan ɵrtuqlər var idi. Ərqəqlər, ƣɵzlərini tamahla çıplak kadınların dɵɜlərinə və ajaklarına zilləmiɜdilər. Mysiki səsi də ƣet-ƣedə artırdı. Kadınlar baɜ ƣicəldən bir rəks ilə fırlanırdılar. Baɜ ɵrtulərini tollajıb ojnaja-ojnaja məclisdəqilərin janlarına jakınlaɜırdılar. Kadın bədəninin ətri ərqəqlərin məɜamına dolyrdy. Ƣɵzlər kızarmıɜdı... məhəbbət hissiləri kajnajırdı...

* * *

Ƣunlər ƣəlib qeçirdi. Isa da jeqrənq bir həjat sururdu. Ƣunduzlər fabriqdə çalıɜırdı. Jorgyn-argın ɜəhərin qənarındaqı evinə kajıdıb, javan çɵrəjini jejib, qitab okymaga baɜlajırdı. Artık həvəslə qitab okyjyrdy; ƣun ƣundən biliji artır və həjatın həkikətini anlajırdı. Abas ƣulləlɘndiqdən sonra ɵzəq daha ehmal və ehtijatqar oldy. Artık hər iɜçi və hər hammalın anladıgı və kəlbinə jakın olan məsələləri bir o kədər açık və ajdın syrətdə danıɜmırdılar. Ancak təhluqə və korky artdıkca qunc-bycaklardaqı çagırıɜ səsi daha da artık tə'sir bagıɜlajırdı. Isa ɵzəq tərəfindən iɜə cəlb edilib, onyn jararlı və bacarıklı oldygy tezliqcə muəjjən edildi. By ɵzəq bir neçə istehsal muəssəsəsini birləɜdirirdi. Ɵzəq Isanı Əli-Əqbər Ismajilofyn fabriqinə təbligatçı tə'jin etdi.

Majın biri jakınlaɜırdı. By ƣun kapitalist məmləqətlərdəqi iɜçilər uçun xusysi syrətdə çətin qeçir.

Hələ by bajrama bir həftə kalandan belə, by ƣizli otakda danıɜık ƣetməqdə idi. Ɵz çalıɜdıgı fabriqdə intibahnamaları dıvarlara asmak Isaja tapɜırıldı. Otakdan çıkdıkda, ətəjinin altında, bir kym xıɜıltılı və jeni mətbəə murəqqəbinin kokysyny verən intibahnamalar aparırdı. Sabah by intibahnamalar dıvarlardan danıɜmaga baɜlajacaklar. Iɜçiləri, e'malatxanaların tunlujunu byrakarak quçələrə çıkıb, Lenin bajragı altında 1 maj baj-

ramьnь qeçirməjə çagьracaklardьr. Ah „Lenin necə agьl-lь adam imiʒ“ dejə Isa duʒunurdu. „Moskvada nə jaxʒь iʒ ƣɵrmuʒdur... nə koçak adamdьr...“

Karanlьk bir ƣecə idi, bɵjuq yldyzlar ƣɵjun uzundə parlajьrdь. Təzə aj javaʒ-javaʒ yzakdaqь dagьn arkasьna qeçib, ƣizlənməq istijirdi, Tehran artьk jatmьʒdь. Jalьnьz karaylçy kəzaklar, ƣecənin by zamanь ƣəlib ƣedənlərə ʒubhə ilə bakьrdьlar.

Dan jeri javaʒ-javaʒ agarmaga baʒlajьrdь. Iʒçilər, javan lavaʒ çejnəjə-çejnəjə karanlьk quçələrlə ƣedirdilər. Isa da tələsirdi. Ƣɵzətçilər ony ƣɵrməsin dejə fabriqə tez ƣəlməq istijirdi. Ƣəlib evin dərbəçəsinə jetiʒdi. Iqi uç adam da çɵmbəlib dьvarьn janьnda otyrmyʒdy. Isa bynlara salam verib sordy:

— Içəri byrakьrlarmь?

— Jok, hələ, byrakmьrlar. Ɵzun bilmirsənmi qi, əzan verilib, hava ьʒьklaʒandan sonra byrakьrlar?

Məsciddən əzan səsi eʒidildi. Butun musəlmanlar, əzan səsini eʒidib, namaza baʒladьlar. Dərbəçə açьldь. Ƣɵzləri jykyly ƣɵzətçi, baʒьnь çьkararak hirslə bakьb çəqildi. Hamьdan əvvəl Isa içəri sokyldy. Byradaqь tutun tajlarьnьn ustunə bir nusxə intibahnama atьb, ɵzunu tutun kyrydylan jerə verdi. Hɵrulmuʒ japraklar yzyn hɵruqlərlə sallaʒarak ʒehin tə'sirindən ijlənirdilər. Intibahnamalardan bir neçəsini də cəldliqlə japraklarьn ustunə sancьb qeçdi. Maʒьn ʒɵ'bəsində də iqisini mьxlara və maʒьnlarьn ustunə takdь. Ƣəlib kantora çьkdь. Mudir ƣəldiqdə byrada ɵz masasьnьn ustundə intibahnama tapmasь da bəd olmaz. Iqisini mudir masasьnьn və altьsьnь da baʒka masalarьn ustunə kojyb ɵtdu. Ƣəlib tutun dogranan hissəjə jetiʒdi. Byranьn dьvarlarь kargьdan və ɵzu də çok hamvar oldygyndan intibahnamalarь japьʒdьrmak olmyrdy. Ona ƣɵrə də intibahnamalardan bir dəstəsini by otaga səpələdi. Intibahnamalar qəpənəq qibi yçyʒdylar. Jalьnьz biri kaldь. Isa dajanьb bir bakdь. „Əcəb!“ dejib ɵzu ɵz iʒini təsvib edərəq, kapьja sarь atьldь. Iʒçilər iʒə ƣəlib kapьnь dɵjurdulər. „By kalan bir intibahnamanь da ƣirəcəjin agzьndaqь dьvara japьʒdьrsam, çok ƣɵzəl olar“ dedi və intibahnamanь da tələsiq bir mьxa iliʒdirdi.

— Isa by nədir?

Isa donyb by adamьn Hidajət oldygyny ƣɵrdu. E'malatxanada by qibi itlər az idi.

— Bakak ƣɵrəq! dedi və intibahnamanь mьxdan alьb, cibinə kojdy. Isa dajanьb qəsici bir polad qibi ьʒьldajan ƣɵzləri ilə tərs-tərs onyn ƣɵzlərinə bakьrdь. „Casysdyr“ dejə Isa fiqirləʒdi... „Hejif! butun əməjim zaje oldy... hamьsьnь belə ƣɵzəl japdьm və jalьnьz axьrqьnda baʒь dytyldy...“

„Bilirsən“ Myrad, o məl'yn duz ƣɵzətçinin janьna ƣetdi· Ƣɵzətçi də mənim ustumə ƣəlib, uzumə-ƣɵzumə bir iqi çəqdi. Agzьmьn, byrnymyn kanь bir-birinə karьʒdь. Heç dinmirəm. Nataraz məl'yn, duz Əli-Əqbərin janьna ƣetdi. O isə.. ah allah bəlasьnь versin. Hidajət jadьma duʒəndə lap kanьm karalьr... byraja ƣirəqmi?

Ƣɵzəl bir çajxana bynlarь cəlb edirdi. Ocagьn ustundəqi qababьn kokysy iʒtahalarьnь kьcьklajьrdь. Hər iqisi byraja ƣirdi.

*
* *

Camal Tehrana ƣəlib, birinci ƣun bazarda vejilləmirdi. Əjnində bɵz paltar və baʒьnda sarь Byxara dərisi papagь oldygy uçun imdi ony tanьmak çətin idi. Riza Kasьmьn fabriqinə ƣetdisə də, Isa orada jok idi. Bir il əvvəl Isanьn iʒlədijini və sonra „haraja ƣedib, necə oldygyny bilmirlər. Ʒəhərin ƣyryltysyndan Camalьn baʒь ƣicəlirdi. Ʒəhərdə ɵzunu itirmiʒ adam qibi dolaʒьrdь, və qɵnlu də ɵz daglarьnь, Ƣullu qəndini, Kьztəmamь istəjirdi. Jeridiqcə cibindəqi kran pyllar cinƣildəjib sanqь ona „olmaz, olmaz“ dejirdilər. Pyllarь çьkarьb dəstmala bagladь. Çok ƣəzdi. Nihajət acьdь. Bir duqəndə həzin tar səsi ƣəlirdi. Kapьsьnda „Aj-yldyz“ aʒxanasь jazьlmьʒdь. By kapьdan ƣirib bɵjuq, təmiz və mərmər masalь bir zala daxil oldy. Bɵjuq bir palma agacьnьn dibində bir neçə adam otyryb, çaj içirdi. Camal ƣəlib bɵjuq pəncərə karʒьsьndaqь masada qɵntɵj bir tərzdə əjləʒdi. Quçədə caamat kajnaʒьrdь. Onlarьn ƣyrylty və haj-qujlərindən baʒь agrьjьrdь. Butun bədəni jorgynlyk hiss edirdi və ɵzu də jatmak istijirdi. Jeməq istədi. Jeməjini bitirib xidmətçijə muracəətlə sordy:

— By jakьnlьkda bir qarvansara varmь?

Belə agajana ƣejinmiʒ by adamьn hisli qarvansara

sorması, xidmətçini hejrətləndirdi. Təəccublə ona baкıb dedi:

— Aga, mejl edərsinizsə byrada qөzəl və təmiz numrələrimiz də vardır.

Camal içərisində өz-өzunə qulumsundu.

Xidmətçi;

— Byjyryn qedəq dejib ony pillələrlə iqinci mərtəbəjə apardı. Kapıçı ehtiramla Camala baз əjib ona 13-cu numrənin kapısını qөstərib dedi:

— Byra boзdyr.

Camal itəlijib kapını açdı. Numrədə təmiz jorgan dөзəq və pəncərələrin Inqiliz məxməlindən pərdələri, bir masa və bir cut sandalja var idi. Otagın bir quncundə soba dyrmyзdy. Tezliqcə xidmətçilərin iqisini də jola salıb tələsiq sojyndy və jymзak jorgan-dөзəjə qirib, o saat jykyja qetdi.

* * *

Qecə jarısı fajtonlar, sərxoз mysavatçıları konaklıkdan evlərinə daзıjırdı. Bə'zləri bərqdən və зadlıkla sөhbət edə-edə quçələrdə səjəqlənərəq qedirdi.

Haman by qecə, 1 maj bajramı məsələsi də o istehsal өzəjində yzyn muzaqərə edilib, qecə jarısına çəqmiзdi. Əmir də iclasdan çıkıb, tələsiq mənzilinə jujururdu. Bir az jatıb, subh tezdən jenə də iзə qetməji lazım idi. Quçə ilə qedərqən birdən by sөzləri eзitdi və danıзanların sərxoз oldygyny anladı:

— Jok hər halda Jynis bəj koçak adamdır!

Bir baзkası dejirdi:

— Mənə çok qөzəl bir kadın duзmuзdu. Byramdan өp, byramdan өp,... dejirdi. Xa-xa-xa

Əmir bynların tacir oldygyny quman edib, өz өzunə dedi:

— Ejbi jokdyr aj bojny jogynlar! Əlbət bizim məhləjə də bir bajram qələr. Qөrərsiniz baзınıza nə ojyn açarık!

Jenə birisi dedi:

— Mən „Aj-yldyz“a qedirəm. Orada kalıb həm sizi qөzləməjə həm də tə'limat almaga muntəzir olacagam.

Əmir өz өzunə:

— Byrada jə'kin bir iз var dejib өzunu bөjuq bir dərvazanьn karanlьgьna verdi.

Sөhbət edənlər dajandьlar. Bərq sərxoз oldyklarьndan və quçənin boз oldygyndan dolajь sərbəst danьзьb, kəh-kəhə ilə tez-tez qulusurdulər. Nihajət birisi dedi.

— Agalar, xuda hafiz! Sabah vəsikə ilə pyllarь alьb, jola duзməli. Ancak ynytmajьn qi, byrada səsini javaзьtdь: çeka jatmamьзdьr. Byrasьnь xatьrьnьzda mөhqəm saklajьn!

Əmir өz өzunə „aha" dədi və daha da bycaga kьsьldь.

Adamlarda iqisi sag tərəfə və biri də зəhərin mərqəzinə tərəf qetdi. Ajagь çarьklь Əmir, 20 kədəm aralь, qizli addьmlarla dolaзьb karnь jogyn by taciri izləməjə baзladь. Bazarь qeçib зəhərin baз quçəsinə qirdilər. Karnь jogyn adam qəlib „Aj-yldyz" aзxanasьna qirdi. Səhnədə iqi nəfər jorgyn qəndirbaz ojnajьrdь. Rojal marз çalьrdь. Aзxanada hələ qefə məзgyl idilər. Byradaqь bir neçə nəfər dodagь ənliqli və baзь зьljapalь fahiзə, dikkətlə kapьdan qirənlərə nəzər jetirib, өz avlarьnь qөzdən qeçirirdilər. Tacir içəri qirib duz byfetin janьna qeçdi. Byfet sahibi ehtiramla ona salam verib sordy:

— Canab Cavad bəj, çokdan bəri heç bizləri jadьnьza salmьrsьnьz. Byjyryn, əjləsin boз masamьz var.

— Xejir istəməz. Mənə iqi numrə lazьmdьr.

— Baз ustə by da mumqundur. Baзkalarь uçun olmasa da sizin uçun həmiзə hazьrdьr. (Xidmətçijə), Həsən! canab Cavad bəji aparьb birinci və iqinci numrələri qөstər. (Cavad bəjə)-Kyllygynyza bir зej qөndərməq lazьm dejilmi?

— Bir зiзə sojyk зarab qөndərib artьk mane olmajьn. Qəlib məni soryзyb edən olsa, duz өz janьma qөndər. Anladьnmь? Di qecən xejirə kalsьn.

Əmir өzunu palma agacьnьn janьna verib heç bir sөz demədi. Byradan çьkьb kaçarak өz mənzilinə qetdi. Өz-өzunə duзunurdu „Duz Isanьn janьna kaçьb ahvalatь nagьl edəcəjəm. Sonrada qizlicə Ejvazьn janьna qedərəm, zahir bynlarьn Azərbajcanda bir iз qөrməq fiqiri var. By iзi eзitməjim necə jaxзь oldy. „Əmir nə iз japmak lazьm qəldijini həjəcanla duзunurdu.

— Qyrrr.., Isa jerindən diq atьlьb kylak verdi. Hava bozarьrdь. Elə imdicə yzanmьзdь və bərqdə jykysy

ƣəlirdi: „mənimi çagьrьrlar?“ duʒunərəq tələsiq çarьklarьnь ajagьna taxdь. Urəji həjəcanla dɵjunurdu. Kapьnь dɵjub lap jerindən koparьrdьlar. Baʒьnь pəncərədən çьkarьb:

Qimdir?

— Tez ol, aç! dejə Əmirin səsi eʒidildi.

Jəkin bir pis iʒ baʒ vermiʒ oldygy Isanьn aglьna ƣəldi. Cəld jurujub kapьnь açdь.

— Nə var?

Içəri ƣedəq, orada dejərəm-dejib Əmir, Isanьn kolyndan japьʒьb otaga sarь dartdь.

* * *

Qunəʒin kalkьb onyn ustunə duʒərəq jandьrdьgь zaman Camal jykydan ojandь. Bir ƣərnəʒib əsnədi. Ƣɵzlərini açьb ɵzunu belə tanьmadьgь bir otakda ƣɵrduqdə əvvəlcə bir təəccubləndi. Ancak duzlərdə qeçirdiji ƣecələr, Karabag atь və Tehran jadьna duʒduqdə, cəld jerindən kalkьb ƣejinməjə baʒladь. Koridorda ajak səsi eʒidildi. Ƣəlib onyn kapьsьnь dɵjdulər. Kapьnь açьb tanьmadьgь bir adam ƣɵrunub, sordy:

— Cavad bəj byradamь olyr?

Camal əvvəlcə bilmədijini deməq istədisə də, sonra birdən-birə:

— Mənəm dejib cavab verdi.

Adam ona ehtiramla baʒ əjib bir məqtyb verdi. Məqtybyn Jynis bəjdən oldygyny dejib jenə də baʒ əjərəq ƣetdi.

Camal, yʒaklьgьnda məqtəbə ƣetdiji uçun okymak bilirdi. O zamandan bəri az qeçməmiʒdisə də hələ karanь jadьndan çьkarmamьʒdь, tanьjьrdь. Pəncərənin agzьna ƣəlib, məqtyby açdь. Məqtybda jazьlmьʒdь:

„Cavad bəj, ƣedərqən jolyny ƣulludən salmalьsan. Orada Əli-xan sənə qɵməq edər. “Ƣizli sɵz„ «micə»dir. Jynis“.

Camal ɵz ɵzunə duʒundu: „Jə'ni by nə ola. Heç bir ʒej anlaja bilmirəm. Byra hara—Əli-xan hara! Tehranda nə uçun adь çəqilir?! Məqtyby bir neçə dəfə o uzby uzə çɵjurdu. Sonra səlikə ilə katlajьb koridora çьkdь və nɵqəri ƣɵrub çagьrdь.

— Aj balaca, byraja ƣəl!

Yʒak jujurub ƣəldi.

— Cavad bəji tanьjьrmьsan?

— Bəli, aga tanıjıram. Byrada olyr Imdicə çəqmələrini silib təmizləmişəm.

— Al, by bir kranı xarcla, by məqtyby da apar ona ver. Qimin vermiş oldygyny sorsa, şəhərdən qətirilmiş oldygyny səjlə. Anladınmı?

— Bəli aga, anladım-dejib cəld pillələrlə aşagı endi.

Camal өz numrəsinə kajıtdı. Pəncərədən quçəjə bakmaga başladı. Şəhər. ojanmışdı; camaat ojana-byjana jujuruşurdu. Quçədən bir qarvan da qeçdi. Bir eşşəqçi də qeçib nə barədə idisə kışkırdıgı, səs-qujdən anlaşılmırdı, və jalınız „ony-ony“ səsləri qəlirdi. Camal өz өzunə duşunurdu. By nə Cavad-bəjdir. By Jynis bəj nədir, „micə“ nə deməqdir?

Jarım saatdan sonra, Camal aşxanada əjləşib jeməq jejirdi. By qun də qedib kardaşını aktaracakdır. Tapmasa sabah Ənzəlijə qedəcəq. Oradan da Astaraja qedib, bir təhər Azərbajcana qeçəcəqdir. By qun qөrəcəji işlər jadına duşduqdə, səhərqi fiqirlər jadından çıkdı.

* * *

Əmir və Isa jujurub cəld qizli otaga qirdiqdəi qatib hələ masada əjləşmişdi. Qөrulduju uzrə butun qecəni çalışırdı. Cırag janırdı, qatıb bərq jorylmyşdy. Içər' qirib eşitdiqlərini həjcanla nagıl etdilər.

Əsqidən bəri qizli çalışan Ejvaz, Baqıda da Tiflisdə də qizli çalışmışdı. Ədalət firkəsinin jalınız ijirmi-otyz nəfər uzvu oldygy vaktlar jadında idi. Ejvaz bynları dinlijib dedi:

— Tələsməq lazım dejildir. Əmir, sən qet rijasət divanının başka uzvulərinə də xəbər ver. Isa, sən də by on beş tumən pyly al. By paltarla səni içəri byrakmazlar. Өzun uçun bir dəst jaxşı paltar alıb, qejin və „Aj-yldyz“ mehmanxanasına qet. Orada bir mənzil dytyb kal və birinci və iqinci numrələri qud, qөzdən byrakmajıb bizi qөzlə.

Isa, hazır paltar satılan magazaja qirdiqdə, beş altı adam ətrafını burudu. By cın-cındır içindəqi işçi danışmadan өzu bir dəst jaxşı paltar aldıkda, magaza sahibi baş prikazçık ilə pıçıldaşdı.

Jarım saatdan sonra, uzu kırxılmış, əl ajagı jyjylmyş və təmiz qejinmiş Isa Aj-yldyz“a qəldi Hər nə cur olmyş olsa da Cavad bəji qөrməlidir. Heç olmaz isə ony sifətini qendəndə olsa belə qөrməlidir. Qəlib mehmanxana sahibindən sordy:

— Boз otagɩnɩz varmɩ?
— Byjyrynyz, aga biri var.
— Qөstəriniz qөrum?
Pillələrdən çɩkarɩb, Isanɩ iqinci mərtəbədə on dөrduncu numrəjə apardɩlar. Ancak bircə bir numurə boз idi. Ona qөrə də Aj-yldyzyn„ belə зirin iзləməsindən mehmanxana sahibinin qefi yldyza hururdu.
Isa duзunurdu: „Bəs necə olsyn? Nə edin qi ony qөrə bilim?" Baзɩnɩ kapɩdan koridora çɩkarɩb səsləndi:
— Kardaз!
Tələsiq nөqər jujurub qəldi.
— Harada jyjynmak olar?
— Byjyrysynyz xidmətinizə qətirim. Pilləqandan aзagɩ ensəniz orada da sy var. Birinci numrənin koridoryndadɩr.
— Hansɩ tərəfə saga, joksa sola?
— Sagdaqɩ birinci kapɩ.
— Isa өz өzunə „çok qөzəl" dejib uz siləni aldɩ, dar pillələrlə birinci mərtəbəjə endi. Byrada jeddi dənə baglɩ kapɩ var idi.
— Aha, birinci və iqinci numrələr bynlardɩr. Çok qөzəl!
Birinci numrənin kapɩsɩnɩ tələsiq açɩb, içəri qirdi. Masanɩn dalɩndan 35-40 jaзɩnda bir nəfər jogyn adam kalkɩb xɩrɩltɩ səslə sordy:
— Qimi istəjirsiniz?
— Bagɩзlajɩn, by qic nөqər məni byraja qөndərdi. Jyjynmak uçun qedirdim, uzur istəjirəm-dejib, Isa çɩkɩb kapɩnɩ çəqdi-aha, by imiз!-dejə jyjynmaga qetdi.
Cavad bəj də by əhvalatdan зubhələndi:—byrada bir iз var, heç зubhədən xalɩ dejil..—dejib duзundu və baзɩnɩ silqələdi.
Isa өz-өzunə duзunurdu: „Mənim numrəm lap bynyn numrəsinin ustundədir. Byrasɩ çok jakзɩdɩr. Onyn numrəsini də dyta bilsə idim, lap jaxзɩ olardɩ". Isa byrada bir qulumsədi. Jatacagɩn ustunə sərilib cana sinər bir qərnəзdi.
Karanlɩk duзurdu. Camal lap jorgyn halda mehmanxanaja qəlib çɩkdɩ. Quçədə fanyslar janɩb, sarɩ ɩзɩk salɩrdɩ. Camal өz өzunə „deməli jokdyr" dejə fiqirləзə-fiqirləзə pillələrlə өz mənzilinə kalkɩrdɩ. Heç bir зej jeməjə iзtihasɩ jok idi. Ajaklarɩ agrɩdan sɩzɩldajɩrdɩ.

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:5-1192015415-881454141-15

Butun ʒəhəri ƣəzib, dolaʒdьmsa da Isadan bir xəbər verən jok idi. Sabah Əli-Əqbərin janьnə ƣedib soryʒacak. Artьk Tehranda byndan baʒka fabriq kalmamьʒdьr. Bəlqə orada bilən olsyn. Orada da olmasa çькьb ƣedəcəq.

Karanlьk pillələrlə bir nəfər aʒagь enirdi və az kalmьʒdь Camala tokynyb jьksьn. By adam:

— Bagьʒlajьn-dejib tələsiq aʒagь endi. Kan Camalьn baʒьna vyrdy. By səs ona tanьʒ ƣəlirdi. Harada eʒitmiʒdir. . . .

Tələsiq ƣedib ɵzunu by adama jetirdi, Cəld quçəni qeçib, qɵlƣədə dajandь. Çɵrəqçi duqənindən quçəjə çok ьʒьk duʒmuʒdu. Adamьn sifətini ƣɵrduqdə bərqdən kьʒkьrdь.

— Isa!

Adam tez dɵnub bakdь. Camal tratyarla jujurub:

— Isa! kardaʒ-can!-dejib. kьʒkьrdь.

Isa ony ƣɵrub sordy:

— Camal, sən haradan ƣəlib byraja çькmьsan?

Maraklьlar, by iqi tapьʒan kardaʒь burudu, nəvbətçi polis bərq fit verdi.

— Mənzilinə ƣedib-dejib, Camal ony ƣerijə kajtardь. Əlindən bərq-bərq japьʒmьʒdь; ƣyja jeni aktarьb, tapdьgь kardaʒь nə kaz, nə mal-davar və nə də Dьgьrda oldygy qibi, bir ƣeniʒliq niʒanəsi olmajan by ʒəhərdə, by daʒ qisəsinin içərsində itirəcəjindən korkyrdy.

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:5-1192015415-881454141-15

Iqinci hissə

By il butun jollar, Irandan, Turqijədən və Azərbajcandan qəlib Xorasan və Qərbalaja qedən zavvarlarla doly idi. Elə hər il minlərcə zavvar olyrdysa da by il daha çok idi. Zavvarlar qəlib byrada bir iqi həftə kalıb kajıdırlar. Byrada kızıl qunbəzli məscidləri və zijarətqahları zijarət edib, tevbə edirlər və mollaların cibiзdanlarını tumənlərlə doldyryrlar. By, ɵzlərini allah xadimləri qibi qɵstərən mollalar, heç bir həjasızlıkdan çəqinməjib bir ilin içərisində ɵzləri uçun butun ev, mal-kara və jaxзı Karabag atları əldə edirlər. By jerlər çokdan bəri zijarətqah sajılır. Atalar, babalar və cəddi-əkrabalar, by mukəddəs adamların nə vakt ɵlmuз oldyklarını beləbilmirlər. Ancak Xorasanda Imam Rizanın revzəsinin зafa vərməq зajiəsi çokdan bəri avam arasında devran etməqdədir, avamın mulahəzəsincə byranı zijarət edənlər, pejgəmbər və allahın sevimli bəndələri hesab olynyrlar.... By il də by zavvarlar sel qibi akıb, qəlmiзdi. By zijarətqah jerində əvvəlcə sadəcə bir məscid var idi. Illər və kərinələr qəlib qeçmiз və imdi əsqi və joksyl Xorasanı artık tanımak olmaz. Зəhər bɵjumuз, məscidi varlılaзmıз və зəhərdə bɵjuq qarvansaralar vucyda qəlmiзdir. By зəhərdə molla xuddam və muctəhidlər зahlık edib, devran sururlər. Byraja zijarətə qələnlər bir „məзhədi“ adı kazanırlar. Bynlar məзhədi olyb, qerijə kajıtdıkda, avam qəntlilər bynlara səcdə edib, ehtiramlarını saklajırlar. Qərbala da by qibi, ancak oradaqı kəbirlərin sajı artıkdır, Byrada da mollalar ciblərinə pyl qurəjirlər və kırmızı sakkal, baзı kırxık, bɵjuq əmmaməli muctəhidlər də behiзti və behiзt ne'mətlərini xırda-xırda və topdan satıзa kojyb, зirin ticarət edirlər.

Iran lap avamıstanlıkdır. Xanlar və bəjlər, joksylların uśtundə mutlək haqimliq edirlər, Butun iзlər, baз ryhanıların əllərindədir. Ahalı savadsız və əqsəri də joksyldyr. Xalkın butun ixtijarı mollaların əllərindədir.

Mollalar: „muharəbə lazьmdьr.... cahad.... ermənilər çok tərəjib artmьʒlar, onlarь çəndərib musəlman etməq lazьmdьr...“ desələr butun dinpərəstlər jujurərlər. Ahalь yzyn-yzadь ibadətlərə məʒgyl olyr. Oryc dytyr, məscidlərdə camaat namazь kьlьr. Mollalar dini ɵz əllərində alət edərəq avamь ɵzləri uçun koly baglь kyl etmiʒlər. Cahad e'lan edərlərsə, camaat ƣedib, butun analarь ogylsyz, yʒakları atasьz kojyb, abadanlьklarьnь xarabazara dɵndərməjə hazьr olar. Çunqu Kyranda da cahad vardьr. Cahada arvad yʒak da belə ƣetməlidir; ƣetməzsə, mollalar onlarь qafьr e'lan edərlər, və hər bir musəlman da by qibilərini ɵldurməjə haklь olyb ɵzu uçuu allahьn behiʒtində jer kazanar.

Ryhanьlar ɵzlərini çok bərqitmiʒlər. Avam qəntliləri allah və pejgəmbərlə korkydyb ɵz əllərində mɵhqəm saklajьrlar. Mukəddəs ʒəxslərin kəbirlərini əl vyrylmaz və onlara janaʒьlmaz e'lan etmiʒlərdir. Byralara jalьnьz ɵzləri jakьnlьk edə bilərlər. Dini adətlər vasitəsi ilə xanlara və bəjlərə qɵməq edib, by iʒdən də kazanьrlar. Mukəddəs kəbirlərə, Məʒhəd və Qarbala məkbərələrinə „bəst“ adь kojmyʒlar. Onlarьn kojdygy kajda və adət o dərəcədə mɵhqəmlənib bərqimiʒdir qi, hətta bəstə kaçьb, ƣirən canьlarь belə hɵqumət dyta bilmirdi. Byrada hətta əsqər tufənqləri də ƣucsuzdur. Bəst kanynyny pozmak, jьrtьcьja dɵnən camaatьn əllərində parçalanmak deməqdir. Bəstə ƣirənləri çьkarmagь din kədəgən etmiʒdir. Elə hallar olmyʒdyr qi, borcyny ɵdəməq istəməjən ja-da ʒiqəst çьkan bir bəj, kaçьb bəstə ƣirmiʒ və oradan ɵz borclylarь ilə danьʒьga ƣiriʒmiʒdir. Belə qi, məsələn: „borclarьmьn jarьsьndan qeçin, çьkьb hesabьnьzь verim. Qeçməz isəniz əlinizə heç bir ʒej ƣəlməz. Lap ɵluncəjə kədər bəstdə kalьb byradan çьkmajacagam“. Tacirlərin əllərindən bir ʒej ƣəlmədiji uçun çarasьz kalьb razь olyrlar. Byraja toplanan pyllarь akʒamlar mollalar ƣɵturub sajьrlar və ustundən bir kədərini ɵzlərinə karaƣun uçun saklajьrlar.

* * *

Kapьnь javaʒca dɵjdulər. Isa, jatagьndan ehmallьkla çьkьb javaʒca soryʒdy:

— Qimsən?

— Mənəm!

Kapı açıldı; Əmir ilə Isa içəri qirdilər. Isa Camal tərəfə işarə edib sordy:

— O qimdir?

— Sonra dejərəm, hələ kylak as.

By halda sobanın açık agzından o biri otakdan by səslər eşidildi:

„Sonra Baqıda olyb Qəncə gyrypy ilə rabitə saklajın. Ancak sajık və ehmallı olmalısınız. Heç vakt qərəq өzunuzu bir jerdə qөstərmijəsiniz. Bir qizli gyrypymyz da Baqıda vardır. Alın by da vəsikə! Uçunuzdə Tehran-Şahryd-Səbzuvar-Turux joly ilə qedib dag joly ilə Qullujə dөnməlisiniz. Orada Əli-xan sizə ilavə mə'lymat da verəcəqdir. Sizi sərhəddən qeçirməq uçun ona dəstyruləməl verilmişdir. Alınız by bizim oralardaqı gyryplarımızın cədvəli, by pyl, by da saxta sənədlər. Tevan da Qөmur-çaj ilə Təbrizə,Qamanlıja, Daşqəsənə, Jastımala və Uçdibinə qedir. Uçdibindəqi iqi kardaş Məliq və Həsən-Kyly da bizdəndir. Tevan, alın by da sizin xaricdə qөrəcəq işlərinizin dəstyruləməli, by da pyl, siz by saat jola duşməlisiniz. Bizimlə rabitəni kırmajın. Allah jarınız olsyn! Cavad bəj, siz də kalan adamlarla iqi saatdan sonra, qecə jola duşməlisiniz".

Otakda sandaljalar tərpəndilər.

Əmir, sən by pyly al və Tevanın dalına duşub Uçdibinə qet. Al, by da bizim firkəçilərimizin adı. Onlarla rabitəjə qiriş. Kətijjən Tevanın dəstəsinə sokylmaga çalış. Bizimlə rabitə sakla. Byradan sənə qөməq qөstərəriq və hər iş hakkında өz vaktında xəbərdarlık verəriq.

Aşagıda kapının səsi qəldi. Əmir, kalanlarının əllərini sıkıb, javaşca koridora çıkarak qөzdən itdi.

— Isa, sən qedə bilməzsən; çunqu fabriq dajırasının sabahqı numajişi uçun təşqilatçı tə'jin edilmişən. Ja өzum qetməli və ja başkasını tə'jin etməlijəm.

Karanlık duşurdu.

Imdijə kədər saqit dajanmış olan Camal dedi:

— Mən qedərəm.

— Ejvaz birdən qerijə, ona sarı dөndu.

Isa dedi:

— By mənim kardaşımdır. Iqi ildir qөruşməmişdiq, elə imdicə tapışmışık,

Isa, kardaзь Camalьn Qullidə jaзadьgьndan və umymən həjatьndan muxtəsər izahat verdi.

Ejvaz: by qibi məs'ylijjətli bir iзi firkənin heç də tanьmadьgь bir adama tapзьra bilməriq.

Camal səmimijjətlə:

— Baзьmla cavab verirəm.

Isa Ejvazьn əlini bərq-bərq sьkьb dedi:

—Ony qөndərəq. Bacarmasa, mən cavabdəhəm.

— Ejvaz, jaxзь, sizi qөndərirəm. Sonra da зəhər komitəsinə xəbər verərəm. Adьnьz nədir?

— Camal!

— Camal joldaз, өhdənizə çok ciddi və muhumm bir iз byrakьlьr. Qullijə qetməlisiniz. Orada mumqun olmadьgь təkdirdə artьk onlarь ojana byrakmazsьnьz. Bildinizmi?

— Bəli!

— Hər nə cur olmyз olsa da, musavatçьlarьn xarici gyryplarьnьn sijahьsьnь ələ qeçirməlisiniz.

— Bəli.

— Sonra qerijə kajьdьb, өzəjə mufəssəl mə'ryzə verməlisiniz. Sizi qөndərən təзqilatь bildirsəniz, baзьnьzla cavab verəcəqsiniz.

— Anladьm.

— Alьn, by da xərcləməq uçun pyl...

— Jok, pylym var - dejib Camal cavab verdi və Ejvazьn əlini qerijə itələdi.

Aзagьdan bərq tərpəniз səsi qəldi. Bir neçə adamьn otakdan çьkdьgь eзidilirdi.

— Sag ol, kardaзьm! Iз qөrə bilsəm, jenə də byrada olacagam; qөrə bilməsəm... өlmuз olacagam.

By sadə sөzlərdən dolajь, otakda saqitliq duзdu. Kardaзlar bərq-bərq kycaklaзьb өpuзdulər. Ejvaz dinməzcə Camalьn əlini sьkdь:

—Qediniz Camal, sizi bir firkə uzvu qibi qөzlujuruq.

Camal javaзca çьkьb qunduz qibi ьзьk aзxanaja endi. Byrada rojal çalьnьrdь, kadьnlar ojnaзьb, tamaзaçьlar hərlənirdi.

* * *

— Nyзy! Kapьlarь bərq bagla! Itləri də byrak! By qun bizə bir qələn olmajacakdьr. Koj by qecə ijitlərim də jatьb rahat olsynlar. Ancak anьbarlara və təjlələrə du-

rust bak; jenə də biri ƣirib, ƣizlənmiʒ olar. Allah Camalın balasını versin. Hələ iqi həftə qeçmiʒsə, jenə də o apardıgı Karabag atını ynyda bilmirəm. Ƣɵrəsən imdi haralardadır. Qim bilir, bəlqə də imdi at ony daga daʒa çırpıb sur-sumujunu əziqləmiʒdir.

Əli-xan dɵʒəjinin ustundən kalkıb, otagın quncunə sarı ƣetdi. Dıvar dolabını açıb, içərisindən agır bir dəmir mucri çıkardı və kajıdarak ɵz ɵzunə dedi: „Əli-xan bɵjuq bir ojyna ƣiriʒmiʒdir, bir iqi ajdan sonra by mucri kızıl ilə dolacakdır“.

Mucrini açıb bir qagız çıkardıb okydy: „Əli-xan by həftə səʒənbə ƣunu sənin janına“ hə, by ƣun duʒənbədir. Deməli sabah „uç adamımız ƣələcəq. Onlara ƣɵməqliq ƣɵstər; ƣizli sifariʒə, xaricə ƣedirlər; onlara jaxʒı bələd və at ver. Parol həmiʒəqidir. Hələliq min dollarlık bir çek ƣɵndərdim. Jynis“. Jaxʒı!. Əli-xan butun əlindən ƣələni əsirƣəməjəcəqdir... Ah, onyn by Ʒyra hɵqumətindən, by ac-yclardan necə zəhləsi ƣedir. Ʒyrada əjləʒən Əli-Myxtar Həsənofy heç ƣɵzu ƣɵrməq istəmir. By ac-yclar jıgılıb, Azərbajcanı idarə edirlər, bəjlərə əmr edirlər və bəjlər də onlara itaət edirlər. Ƣuc və xalk onların tərəfidəndir. „Ah myrdarlar“ dejib Əli-xan jymrygyny ʒələndi.

— Nyʒy! Isqəndər-bəj jatmıʒdır?

— Xejir, aga, hələ jatmamıʒdır.

— Ƣet byraja çagır.

Nyʒy ƣetdi, və yca bojly, yzyn bogaz çəqməli bir adam içəri ƣirdi. Baʒında Byxara papagı və əjnində Avropa paltarı var idi. Belində paltarının altında mayzer tapancası ƣɵrunurdu.

— Məni siz çagırdınızmı?

— Əjləʒ, əzizim Isqəndər! Sənə çok vacib bir iʒim var. Hər-çənd bərq jorgyn oldygyny biliram...

— Həmiʒə kyllygynyzda hazıram-dejib Isqəndər-bəj dɵʒəjin ustundə əjləʒdi.

Əli-xan sɵzlərində davamla:

— Baqıdaqı adamlarımızın dytylmyʒ oldygyny mərqəzə xəbər vermiʒəm. Jynisdən dunən aldıgım məqtyba ƣɵrə Ʒyralar Ittifakına ƣetməq uçun, bizdən uçu sabah mənim janıma ƣələcəqdir. Siz by jakında oradan ƣəlmisiniz və bizim tapʒırdıgımıza əməl eləməlisiniz, imdi by uç nəfəri sər

həddən necə qeçirməq jaxзı və xətərsiz oldygyny səjləməlisiniz; çunqu kızıl hudydçyların əlindən ɵzunuzu qucla kyrtarmıз oldygynyzy ɵzunuz nagıl etmisiniz.

Isqəndər bəj bir kədər duзunub dedi:

— Bəli, imdi çətinləзmiзdir. Butun hudyd-bojy karaylçy duzulmuзdur və mənim ilərilərdə qarvanla qeçdijim jerlərdən qeçməq, imdi ijnə qɵzundən qeçməqdən çətindir. Hudyd busbutun baglıdır. Bir qirvənqə çaj, bir arзın зevjot da kaçak qeçirməq mumqun dejildir. Mənim qarvanımda hudydyn xəritəsi qəlir. O xəritəni, ɵzum ɵz tərəfimdən çəqmiзəm. Dogrydyr, bynyn uçun iqi həftə vakt sərf etmiзəm, təxminən karayl mintəkələrinin haralarda oldygyny bilirəm. Sabah onlar qələndə barabar əjləзib hudydy qeçməq planını muzaqərə edəriq. O taja qeçdiqdə, qəntlərdə qimlərin janına qetməq lazım oldygyny onlara dejə bilərəm. Mumqun olmasa, sənin adamlarının qɵməji və silah qucu ilə qeçəriq.

— Sag ol, by qɵzəl fiqirdir. Θzumuzlə kaçak mal da qɵturəriq. Iзdir, qeçə bilməjib dytylsak da musavatçı qibi dejil, kaçakçı qibi dytylmyз olarık.

— Əlbəttə qi, heç byndan ajrı cur də ola bilməz. Зyra kanynlarına qɵrə də bynyn cəzası iqi ildən artık dejildir; sonra jenə də byrakarlar.

— Artık sizi lənqitməjəcəjəm. Qedib rahat olyn. Sabah zəhmət çəqib muзavərəjə qələrsiniz Sizin qedəcəq xalılarınızı da mənə hesab edin. Alınız, juz tumən verim, kalanını da sonra verərəm.

Isqəndər bəj lap bərq kaçakçıdır. Butun Xorasan onyn adını bilir və xaricijjədə hər bir kamendatyrada onyn hakkında hədsiz materjal var.

Ehtiramla Əli-xana baз əjib jatmaga qetdi. Əli-xan hərəmxanaja, Kıztamamın janına qetdi. Kadın hələ jatmamıзdı. Məlahətli bədəni balıз uzərinə sərilmiзdi. Otak çok isti idi, urəji kısılırdı. Jatagı od qibi janırdı Camalı qɵrməq uçun urəji bylaga qetməq istəjirdi. Ancak mal haradadır?.. Qim bilir onyn baзına nələr qəlmiзdir?.. Urəji bərq kısılırdı. Dərin bir ah çəqib ɵz ɵzunə „Ah canım, ryhym!.. Harada kalmısan? Sənin fərakından Kıztamamın ala qɵzlərinin jaзı kyrymak bilmir“ dejirdi.

Əli-xan içəri qirərəq javaзcadan sordy:

— Hələ jatmamısan?

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:5-1192015415-881454141-15

Kɪztamam o saat ipəq jorganɪ baзɪna çəqdi.

— Nədir, mənim qulum, ajɪm-yldyzym joksa məndən ytanɪrsan?-dejib Əli-xan onyn jatacagɪnɪn ajak tərəfində əjləзdi.

— Di, bir məni maç elə.

Xanɪn зəhvətdən qɵzləri parlajɪrdɪ-agzɪ əjilmiзdi. Agzɪnɪn syjy akɪrdɪ. Kɪztamam dɪvara sarɪ çəqildi. Koca daha iləri əjilirdi. Birdən зapalak səsi otaga duзdu.

— Koca qaftar, məndən əl çəq! - dejib Kɪztamam jorganɪn içinə qirdi.

Əli-xan dəli qibi jatacagɪn ustundən sɪçrajɪb dɪvardan зallagɪ aldɪ və arvada dɵзəməjə baзladɪ. Kɪztamam cɪnkɪrɪnɪ da çɪkarmɪrdɪ. Jalɪnɪz diзlərini kɪcamɪзdɪ. Kɪp-kɪrmɪzɪ kɪzarmɪз sifətində qɵzləri od qibi alavlanɪb janɪrdɪ.

Əli-xanɪn evinə uç atlɪ janaзanda butun qənt jatmɪзdɪ. Evin ətrafɪna yca dɪvar çəqilmiзdi. Itlər huruзurdu, qəmqin-qəmqin dyran karanlɪk daglar, itlərin səsini əqs edirdi.

— Ej, qimsən?-səsi eзidilib, otakda çɪrag jandɪ və qim idisə, ajak jalɪn darvazaja sarɪ jujurdu:

— Qimsən?

— Ɵzunuzunqujuq, Əli-xana konak qəlmiзiq.

- Jok, qecə byrakmarɪk-dejib adam qerijə dɵndu.

— Aj adam, byraja bak! - dejib atlɪ ona javaзcadan „micə“ dejə pɪçɪldadɪ.

Kɪfɪl zɪnkɪldadɪ və darvaza açɪlɪb, konaklar həjətə byrakɪldɪ.

Əli-xan əlini qɵzlərinin kabagɪna, çɪragɪn ɪзɪgɪna dytyb balkondan kɪзkɪrdɪ:

— Qimdir?

— Aga, qələnlər ɵzumuzunqulərdir.

Atlɪlar atlarɪnɪ kabaga çɪkan nɵqərlərə verib, ɵzləri çɪragɪn ɪзɪk saldɪgɪ dajɪraja qirdilər. Hər uçunun ust-baзɪ toz və ɵzləri jorgyn idilər.

— Səlamməlejqum!

— Əlejqəssəlam. Mənim by joksyl evimə təзrif qətirənlər qim ola-dejib Əli-xan onlara baз əjdi.

Qələnlərdən birisi javaзcadan:

„Micə“ dedi.

Əli-xan sevindijindən əlini əlinə vyryb dedi:

— Jaзasɪn „micə!“

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:5-1192015415-881454141-15

— Nyзy, pilov, çaj və uç də jatacak hazırla.
Nөqər jujurub qөzdən itdi. Otaga daxil oldylar.
— Əjləзiniz-dejib Əli-xan syal edici bir tərzlə konakların uzunə bakırdı.
Cavad-bəj өzlərini bir bir tanıз edərəq dedi:
— Cavad-bəj, Rustəm-bəj və Oryc-bəj.
— Aj siz xoз qəlibsiniz, safa qəlibsiniz, (nөqərə) a qədə Nyзy, konakların çəqmələrini çıkar.
Nөqər nevbə ilə çəqmələri çıkardı. Əli-xan sөzlərində davamla:
— Sizi sabah uçun qөzlujurdum. Zahirən tələsmisiniz.
Cavad bəj, əbasını çıkararak;
— Sabah qecə jolymyzda davam etməlijiq; by qun isə mehmannəvaz Əli-xanın evində kalıb rahat olacagık.

*
* *

Camal, өzunə bir at tapmak uçun, beз-on çajxana qəzdi. Nihajət bir at tapıb, danıзıksız əlli tumənə aldı. At, jerli cinsdən idisə də, diribaз və qөq bir at idi. Jarım saatdan sonra duzənqahla Qullijə tərəf çapırdı.
Tak-tak-tak kapı dөjuldu. Darvazanın dalında it az kalırdı lap ajagını kapsın.
— Qimsən- dejib, jykyly bir səs sordy.
— Məmmədjar, aç, çok vacib bir iзim var.
— Xydaja, dejəsən Camaldır. Zinjət tez ol, tez çıragı jandır. Samavara da od sal.
Kapı cırıldadı, Məmmədjar Camalın janına çıkdı.
— Nə cur oldy jenə qəlib, Qullijə çıkdın. Sumuqlərinin Dıgır-dagının ətəjində çokdan bəri çurumuз oldygyny quman edirdiq. Sən içəri qet, mən də atına jem verim. Əli-xan səni qөrmədiji uçun baxtın çəqmiзdir. Əlinə qeçsə idin, өz əlləri ilə səni iqi зakka edib, evinin janına asardı. Heç bilirsənmi necə gəzəblənmiзdir?
Camalın, nə uçun Qullijə qəlmiз oldygyny bilsə, daha artık gəzəblənər. Içəri qirdi. Samavar cızıldajırdı. Zinjət dөзəq salıb bir mutəqqə də kojmyзdy. Mehribanlıkla Camala bakıb dedi;
—Camal, yzan rahat ol. Jəkin bərq jorylmysan, by saat çaj hazır olar, içib dincələrsən.
Məmmədjar pəncərələrə palas dytyb:

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:5-1192015415-881454141-15

— Belə jaxзıdır. Joksa Əli-xanın adamlarından biri bakıb qөrər. Hə, Camal nagıl ilə qөrum harada idin, nə uçun qəlmisən - dejib xəbər aldı.

Camal, Tehranda, kardaзı ilə qөruзdujunu nagıl edib, byraja da çok muhum və vacib bir iз uçun qəlmiз oldygyny dedi.

Camala nə kədər israr etdilərsə də nə məksədlə qəlmiз oldygyny deməḋi.

— Jalınız jenə də səndən bөjuq bir xahıзım vardır. By qun evdən heç jerə çıkmajacagam. Ala, zəhmət hakkını da kabakca verim-dejib bir neçə kran çıkarıb өmrunə bir by kədər pyl qөrmujub, hejrətlənmiз kocaja verdiqdə o dedi:

— Bıj, evin tiqilsin, by kədər pyly mən nə edirəm? Al, korkma. Atıma dojynca jem ver və akзam da Zinjətin paltarını mənə ver. Sonra jenə də өzunə kajtarıb verəcəjəm.

Nəjinə lazımdır·

Ata, bilirsən nə var? Elə зejlər var qi, jalınız iq adam bilməlidir. Uçuncu bilsə өlumu vacibdir.

Koca baзını tərpədib dedi:

— Elədir.

— Bəs elə isə soryзma. Өlmujub kalsam, sonra dejərəm. Sabah mən evdən çıknanda, atımı jəhərlə və uç çınarın janına apar. Tanıjırsanmı? Tehran ilə Məзhəd jolynyn ajrıcındadır. Atı orada bagla.

Jaxзı, ancak bir pis iз qyrəcəqsən isə allah өzu cəzanı versin.

Camal qulumsundu:

— Jok, jok xatırcəm ol-dejib kajkanagı jeməjə baзladı. Зam jejiləndən sonra jıkılıb jatdı.

Məmmədjarın qulfəti də jatdı. Butun qənt suqyta batmıзdı, jalınız karanlıkda itlərin huruзməsi və kojynların çajın içi ilə qetdijindən sy зırıltısı eзidilirdi.

* * *

Qunəз kalkmıзdı. Əli-xanın konakları da dyrmyзdylar. Jorgyn idilərsə də, səhər jata bilmədilər; çunqu bir tərəfdən qunəз duзub jandırırdı və o biri tərəfdən də milçəqlər rahat kojmyrdylar. By qun çok sıkıntı çəqib tənqə qəldilər. Hamısı biri birini tanıdıgı uçun biri-birindən zəhlələri qedirdi. Akзam çagı sufrə salındı. Əli-xan, Ca-

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:5-1192015415-881454141-15

vad-bəq, Rustəm-bəj, Oryc-bəj və Ibrahim-bəj pilov jeməjə əjləзdilər. Ibrahim-bəj ɵz cavanlɩgndan, lap зahɩn ɵzu onyn nə vakt evlənəcəjini ondan sormasɩndan və iləx... nagɩl edirdi, konaklar da qulusurdu. Nihajət Əli-xan dedi:

— Agalar, qunəз batmak uzrədir; qəlin imdi də iзimiz hakkɩnda danɩзak Mənim otagɩma qedəq, orada istədijimizi danɩзarɩk, və heç qəs eзidə bilməz.

Hamɩsɩ birdən kalkɩb, Əli-xanɩn otagɩna qetdilər. Iranda hər addɩm Baзɩna təsaduf edilən dilənçi kadɩnlardan birisi qəlib, Əli-xanɩn darvazasɩnɩn agzɩnda dajandɩ. Cɩr cɩndɩr içində idi, baзɩnda qirli bir çadrasɩ var idi, və jalɩnɩz Byryny qɵrunurdu:

Allahɩn jolynda mənə bir tiqə çorəq verin! Allah pajɩnɩzɩ çok eləsin, allah birə min əvəz versin!

Nyзy, əlindəqi зallagɩnɩ tərpədib kɩзkɩrdɩ:

— Qet-qet. Byra hər jetənin jeri dejildir.

Kadɩn dajanɩb, qetmədi.

— Qet demirəm? Nijə dajanmɩsan? Joksa, itləri byrakaram, qəlib, hɵruqlərini jerindən koparar1ar.

Karɩ jakɩnlaзɩdɩ və birdən-birə Nyзyjə javaзcadan "micə" dedi. Nyзy hejrətlənib jakɩna qəldi və ɵzu-ɵzunə inanmajɩb kɩзkɩrdɩ:

"Sənə qet demirəm?

Karɩ bir daha javaзca „micə" dedi.

Nyзy javaзcadan:

Jaзasɩn „Micə!" dalɩmca qəl.

Hər iqisi həjətə qirdilər. Qunəз dagɩn dalɩna enmiзdi və pəncərələr зɵ'lələrdən зəfək verirdi.

Karɩ Əli-xanɩn janɩna qedib:

— Salamməlejqum-dejib baз əjdi-allah sənin calalɩnɩ qun qundən artɩrsɩn.

Əli-xan dikkətlə ona bakɩb sordy:

Haradan qəlirsən.

— Məni Tehrandan Jynis bəj qɵndərmiзdir.

— Nə uçun?

— Dejir qi, o janɩna qɵndərdijim uç adamɩ lənqidib ɵzumu qɵzləsin. Ɵzu də sabah jok birisi qun, byrada olacakdɩr.

Hamɩ biri-birnin uznə bakdɩ.

— Daha nə dedi?

— Artɩk heç bir sɵz.

— Hə, bəs sən Jynisi haradan tanıjırsan?-dejib Gavad--bəj sordy:

— Mən onyn anasıjam.

Hamı ajaga kalkıb baз əjdi.

Əli-xan-xanım, mən sənin by xəcalatindən necə çıkacagam.

— Iз çok vacib oldygy uçun baзka bir adam qөndərə bilməjib məni by dona salıb, qөndərdi.

Əli-xan-xanım, hərəmxanaja qeçin, Kıztamam, xanımı rahat elə-dejib səsləndi

Kıztamam karıja baз əjib:

— Byjyrynz qedəq-dedi və ony əndərynijə apardı.

Rustəm-bəj-by iз lap jaxзı oldy. Jynis qələr və planımızı daha bahəm qөtur-koj edəriq,

Əli-xan da konakları məзgyl etməq uçun dedi:

— Imdi, qəliniz bir nərd atak on dəkikədən sonra nərd зakkılajırdı, və „pənc-çahar, зeз-du“ səsləri eзidilirdi.

Kıztamamaın otagı baзdan-baзa xalı qəbə ilə bəzənmiзdi. Əli-xan, onyn uçun baзka arvadlarından ajrı qөzəl bir otak bəzəmiзdi və məlahətli by arvadına tar çaldırarak by otakda vaktını qeçirməji çok-çok sevirdi.

Karı otaga qirib, Kıztamamın əlindən japızarak dedi:

— Kıztamam!

Tanıз olan by səs Kıztamamın kylagına dəjdiqdə, urqərəq qөzlərini bərəldib, qerijə çəqildi.

Çadra açıldı və altından Camalın parlajan sifəti çıkdı. Kıztamam dəhзətlə:

— Camal!

— Sys ss, javaз, bəli qөzəlim, mənəm!

— By nə iзdir qөrdun Əli-xan bilsə iqimizi də byradaca өldurər.

— Jok əzizim, bilməz. Sən qi, by iзin ustunu açmajacaksan dejıb, Camal onyn agarmıз uzundən hərarətlə өpdu.

— By saat kyllykçylar içəri qirib, qөrərlər. Kıztamam өmrun sənə əziz isə ehtijatlı ol!

Iqi nəfər kyllykçy balıз, jorgan və muxtəlif jeməq və həlvijjat qətirirdi· Kıztamam by зejləri alıb, içəri kojdykdan sonra javaзca soryзdy

— Camal! dogrysyny de qөrum, byraja nə uçun qəlmisən. Ancak dogrysyny de. Mənə maliq olmak uçun, qəlmisən isə, çık qet! Camal balıзın ustə əjləзib өz iз-

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:5-1192015415-881454141-15

ləri və Tehran hakkında ona danıзdı və çok vacib bir iз uçun byraja qəlmiз oldygyny dedi. By evdə, Camalın və butun məzlymların bir neçə dyзmanı oldygyny və onlarda əlli və bəlqədə juz adamın kanına səbəb olan muhum qagızlar oldygyny səjlədi.

Kıztamam, Camalın baзını sıgallajarak onyn atəзin səzlərinə kylak verirdi.

— Kapı dəjuldu, və Əli-xan sordy:

— Kıztamam, qəlməq olaramı?

Kıztamam cavabında tələsiq:

— Fok, jok. Xanım sojynmyзdyr dejib, kapının rəzəsini saldı.

— Bəs elə isə allahın amanında olyn, qecdir, mən də jatmaga qedirəm. Qecəniz xejrə kalsın.

By qecə Kıztamam Camalınqı oldy. By qecə butun dirilijində Əli-xanın ona dəjən qətəqləri və yzyn fərak qunləri ynydyldy.

Hava bir balaca agaran qibi, Camal taxtdan ajaga kalkdı. Kıztamamın uzundən əpub, dedi:

— Kıztamam salamat kal, bəlqə də Camal səni son dəfə əpur, ancak ələndə də by qecəni ynytmajacagam..

Kıztamam, Camalın bojnyny kycaklajarak ona sarılıb, dedi:

— Hələ tezdir Camal dajan!

— Fok, vaktdır. Salamat kal. Ancak kapını baglama, Bəlqə də kovrynarak əzumu sənin otagına saldım-dejib kapını javaзca açıb o biri otaga qeçdi. Imdi artık o Camal idi. Çadra Kıztamamın otagında kalmıзdı. Qəzləri parlajarak əlində brayning tapançası, otaga qəz qəzdirdi. Otagın səlikəsi pozylmyзdy, və nərdin daзları butun otaga səpilmiзdi. Mysavatçıların uçu də otagın sag quncundə jatmıзdı, Sojynyb paltalarını bir tərəfə jıgmıзdılar. Camal javaзca qəlib ciblərini aktardı. Boз idi. "Jəkin balıзların altına kojmyзlar„ dejib onlara sarı əjildi. Birincinin baзının altından da bir mayzer tapança var idi. Tapançanı qəturub cibinə sokdy. Qagız jok idi. Iqincisinin baзının altında bir kolt tapança, və pyl ilə doly bir sarı dəri bymaƶnik var idi. Bynları da qəturdu. Imdi uçuncusu kalırdı. By xoryldajırdı və sajıklajırdı. Birdən tərpəndi Camal brayningi onyn alnına tyзlajıb dajandı. O isə o biri bəjru ustə dənub, jenə də xoryldamaga haзladı. Bynyn

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:5-1192015415-881454141-15

janındaqı portifeli çıkarmak uçun Camal çok əlləзdi. By jogyn adam jykyda da portifeli əlində bərq-bərq dytyb, sıkmıзdı.

Camal dөnub bir qerijə bakdı. Kapı altı-jeddi kədəmdən artık olmazdı. Camal, birdən portifeli onyn əlindən dartıb brayningi dyz onyn agzının içinə sıkdı. Jogyn adan yfyldajıb kan kysdy, O biri iqi nəfər diq atılıb, əllərini balıзlarının altına atdılar, Camal, iqi qullə atıb өzunu Kıztamamın otagına verdi. Evə haj duзdu. Həjətdən və Isqəndər-bəj jatan otakdan qullələr atılmaga baзladı. Əli-xan uç uəfərlə jujurub өzunu konaklar jatan otaga saldı. Otak boз idi və konakların uçu də kanlarına bələnib xırıldajırdı

Kıztamam camalı qөrən qibi dedi:

— Tez kaç, by əndəryny kapısından çıkıb, balkonla qet və al by açarla da bajır kapını açıb kaçarsan.

Camal jenə də tələsiq kadın paltarını qejindi. Çadrasını baзına salıb, өzunu əndərynijə verdi. Hava bozarırdı Əli xanın arvadları otakda bir quncə kısılıb çıgırıзırdılar. Nyзy balkonla jujurub kıзkrırdı.

— Tez ol, atları Tehran joly uçuu jəhərlə!

Camal tələsiq aзagı duзub kapını açdı, və portifeli bərq-bərq saklajarak өzunu uç çınara sarı verdi. Tehran joly ilə on nəfər atlı çapıb, havanın toranında qөzdən itdilər.

Camal өz-өzunə artık Tehran joly „qəsilmiзdir“ dedi: „Jaxзısı bydyr Məзhədə kaçıb өzumu bəstə verim. Orada məni ələ qeçirməq olmaz. Өzu də jalınız bir qecə qunduz joldyr“

Butun Qullidə juquruзmə və haj-quj duзmuзdu,

Uç çınar və at qərundu. Tez atının ustunə sıçrajıb, jola duзdu. Qunəз dagın dalından çıkıb зia'ları ilə dagları kana bojamıзdı. Dərəni qeçib, daga sarı diqləndiqdə, dərədə bir neçə nəfər atlının çapdıgını qөrdu.

Camal, „mənim dalımca qəlirlər“ dejib atını mahmızlajıb kamçını bydyna çəqdi.

Atlılar qet qelə jakınlaзırdılar. Artık Əli-xanın sursufətini seçməq olyrdy: Hətta bir neçə qullə də qəlib kylagının dibindən vıjıldajıb qetdi. Camal өzunu lap atın bojnyna kısdı, “Jok by at məni kyrtara bilməjəcəqdir“, dejə өz өzunə fiqirləзirdi.

“Ancak өzum tələf olsam də belə, portifelin içindəqiləri sizin əlinizə salmajacagam“. Portifeldəqi qagьzlarь çьkarьb od vyrdy və portifeli atdь. Quləq vьjьldajьrdь; alavьn dilləri əlini və uzunu jalajьrdь. Qagьzlarьn kara janьklarь yçyb, toza karьзьrdь. Əlindəqi son qagьz parçasьnь alavlana-alavlana havaja byrakdь. Qagьz jana-jana yçyb havaja ǥetdi.

— Imdi isə baзlajak-dejib Camal bərq təjзəjən atьnь boz bir kajanьn dalьna dəndərdi. Əli-xan өz ijitləri ilə barabar çapьrdь. Gəzəbindən kan Camalьn baзьna vyrdy

— Jok əlimdən kyrtara bilməjəcəjlər-dedi.

Kajanьn dalьndan tak, tak, tak,... ǥullə səsləri eзidildi. Çapan atlьlardan biri atьnьn belindən aзьb, daзlarьn nstunə duзdu. Kalanlarь birdən atlarьnь sakladьlar. Atlar kьzьзmьзdь, saklamak mumqun dejildi. Tak, tak, tak... atlьlardan biri də atьn belindən duзub jerdə çapalamaga baзladь. Əli-xan tak, tak, tak... bir neçə ǥullə atdьsa da laqin dyзman ǥөrunmurdu. Əli-xan atьnь ǥerijə dөndərib, bir зallak çəqdi və kalan bir nəfər ijiti ilə barabar ǥerijə çapdь. Onlar aralandьkdan sonra, Camal uzənǥəsinə kalkьb papagьnь əlinə aldь və:

— Əli-xan, Xuda hafiz!dejib kьзkьrdь. Bir də kylaklarьnьn dibini ǥөrəndə, Camalь ǥөrə bilərsən!

Əli-xan Ǥullijə kajьtdь. Ǥunəз kalkьb isti duзmuзdu. Camal o biri ǥun ǥəlib Məзhədə çatdь, Artьk dalьnca ǥələnlər ǥөrunmurdu. Зəhərə ǥirdiqdə, yzak ufukdə bir toz ǥөrdu. Subh idi; зəhər jykydan ajьlьrdь. Camaat quçələrə çьkьrdь. Qarvansaralar və duqənlər açьlьrdь. Çajçь зəjirdləri bөjuq samavarlarь ufləjirdilər.

Atь bərq jorlmyзdy. Ony bir qarvansaraja kojyb; өzunu ǥөzəl ǥunbəzli və dьvarlarь jazьlь bөjuq məscidə verdi. Məscidin byjuq dьvarlь həjəti tər-təmiz supurulmuзdu. Bycakdaqь kyjydan bir nəfər sy çəqib luləjinini doldyryrdy. Məscidin kapьlarь taj-bataj açьk idi, və səhər oldygyna bakmajarak rənǥa rənǥ зamlar janьrdь. Namaz kьlanlardan bir dəstəsi by quncdə, fərзin ustundə otyryb javaзca sөhbət edirdi. Kabaklarьnda mөhur-təsbih və adama bir istəqan çajlarь var idi. Zirəhin dalьnda birisinin dya edib „ja allah, ja allah!“ səsi ǥəlirdi. Bir xuddam tələsiq ǥəlib, qeçirdi. Camal ony jetirib javaзca dedi:

— Axynd, sizinlə danьзmalь sөzum var.

Xuddam dajanıb, toz içində olan Camala baзdan ajaga bir nəzər saldı.

Camal:

— Axynd, məni izləjirlər. By saat dalımca bөjuq bir dəstə qəlir. Allah xətrinə məni mudafəə et!-dejib ədəblə dajandı. Xuddam Camala sarı əjilib, javaзcadan sordy:

— Nə uçun kaçmısan?

— Beз adam өldurmuзəm.

Xuddam səjləqləndi.

— Өldurdujum xalk dyзmanlarıdır. Məni byradan alsalar. o saat өldurəcəqlərdir.

—Dalımca qəl!-dejib xuddam зiзəbənd bir koridordan qeçib, ony dөзənəqli bir otaga sadlı.

— Byrada kal!-dejib kapını bərq өrtub qetdi. Camal өzunu fərзin ustunə atdı. Bərq jorylmyз oldygyny hiss etdi. At çapmak, və son qunlərdəqi faci'ələr өzlərini buryzə verirdi.

Hər tərəfdə saqitliq davam edirdi.

*
* *

Bir dəstə toz topraga bylaзmıз atlı, qyrylty ilə зəhərə doldy. Hamı təəccublə qarvansaralardan və duqənlərdən baзlarını çıkarıb, bakarak jenə də qerijə çəqilirdilər. Mejdana çatdıkda koca Əli-xan atından sıçrajıb jerə duзdu və atını nөqərlərə verib, jakındaqı bir qarvansaraja qirdi.

Qarvansara sahibi ona salam verib içəri təqlif etdi.

— De qөrum bir saat əvvəl, qəhər atlı bir nəfər cavan adam byraja qəlmiəmiзdir qi?-dejib Əli-xan sordy.

— Qəlmiзdir, elə atı da by saat byradadır. Jəkin өzu zijarətə qetmiз olacak.

Əli-xan diзlərini kıcadıb sordy:

— De qөrum muctəhid harada olyr?

Qarvansaraçı, bazardan aralı bөjuq və qөzəl bir evi qөstərdi və Əli-xan da duz o evə sarı jөnəldi.

Qəlib içəri qirdi. Bir neçə nəfər əjləзmiзdi. Ehtiramla səlam verib əllərini əllərinin ustunə kojarak, kapının agzında dajandı.

Koca muctəhid, salamını alıb sordy:

— Ogyl, nə iз uçun qəlmisən?

— Mənim ən gəddar dyзmanım, өzunu kana by-

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:5-1192015415-881454141-15

lasdırarak, kaçıb gəlib Imamın huzyrynda gizlənmisdir. Jalınız mənim dysmanım dejil, butun xalkın dysmanıdır; çunqu kommynistdir.

Mollalar həjacanla biri-birinə bakısdılar.

— Nə kədər Imamın huzyrynda olsa, sag kalacagını bilirəm, ancak sag kalmalı adam dejil, ɵlməlidir.

Muctəhid onyn cavabında dedi:

— Katil olmajıb lap nə olyr isə olsyn, ony oradan çıkarmak olmaz. O mukəddəs jerdə onyn ustunə qim əl kaldırarsa, allah da, musəlmanların ɵzləri də cəzasını verərlər.

Əli-xan-mɵhtərəm agalar- dejib bir qisə kızıl çıkardı: byjyrynyz, by kızıl qisəsi onyn həjatından əzizdir. Bynyn içində juz əsrəfi var. Ony oradan çıkarmaga qɵməq edəcəjinizə əminəm.

Otak suqyta batdı. Ryhanıların gɵzləri tamahqarlıkla alavlanırdı... ticarət bas dytdy...

***

Xuddam içəri girərəq, Camalın çijnindən tərpədib dedi:

— Oglym, kalk!

Camal ajaga sıçradı.

— Səni ryhanılar syrası gɵrməq istəjir. Dalımca gəl-dejib ony baska bir koridorla aparıb məsciddən çıkardı və bir darıskal quçə ilə apardı. Bir quncdən, gəfildən onyn ustunə bes nəfər sıçradı. Silahını çıkarıncaja kədər Camalın əl əjagı mɵhqəm kəzil *) ilə sarındı. Əli-xan kabagında dajanmısdı.

— Hə, koçaklıgın necə oldy?-dejib istihza ilə guldu. Camal dirsəji ustə kalkıb duz onyn uzunə tupurdu. Aksam oldy. Gecə bitdi. Isıklasırqən əl ajagı baglı Camalı Məshəddən çıkardılar.

Molla minarədə əzan verirdi və əlvan ısıklarla janan mukəddəs məscid parıldajırdı. Mollalar və muctəhidlər allaha atəsin ibadət edirdilər...

Camal da byny esidib gɵrurdu. Birdən-birə dedi:

— Jok, allah jokdyr! - Gicgahına vyrylan tufənq kyndagının zərbəsindən sɵzu qəsildi. Bajılıb hyssyz dusdu.

Gɵzlərini açanda hava qifajət kədər ısıklasmısdı.

*) Kəzil-qeçi kılından tokynmys qəndir. (mutərcim)

Bɵjuq və ʒax-bydaklь bir çьnar agacьnьn dibində idi. By jeri tanьdь. Dunən də byrada sy içmiʒdi. Haman bylak jenə də ƣɵzlərinin karʒьsьndadьr. Bylagьn ustundə, ycy ilməqli bir qəndir sallanьrdь. Camal „son dəkikəmdir“ dejib ƣɵzlərini jymdy.

Əli-xan ƣəlib bɵjrundən bərq bir təpiqlə vyryb bagьrdь.

— Ƣɵzunu aç hejvan.

Camal ƣɵzlərini açdь.

Əli-xan qinajə ilə dedi:

— Byradan Məʒhədi də, Dьgьr daglarьnь da ƣɵrəcəqsən. Ƣərursənmi? Odyr, yzakda, o daglarьn baʒь karalьr. Kara kyʒlar səni byrada didiq-didiq edəcəq, çakkallar da sumuqlərini ƣəmirəcəqlər. Allahьn və pejƣəmbərin iradəsi o dygyny butun Məʒhədə ƣedən zavvarlara byrada xatьrladacaksan.

Dya edəcəq bir tərzlə əllərini ƣɵjə kaldьrьb dedi:

— Əli-xan, butun kьrmьzьlarla belə mubarəzə edəcəqdir! Eʒidirsənmi hejvan!-dejib bir bərq təpiq də Camalьn bɵjrunə iliʒdirdi.

— Nyʒy!

— Bəli aga!

Ƣunəʒ çьkan qibi by ʒejtan balasьnь asarsan - dejib Əli-xan qanara çəqildi və bir daʒьn ustundə əjləʒdi.

Camal ətrafь suzərəq duʒunurdu:

— Ƣəj kьzarmьʒdьr... vaktьm artьk çatmьʒdьr... salamat kal, Kьztamam!... Isa və butun əziz və mehriban joldaʒlarьm, siz də salamat kalьn!-dedi.

Ƣunəʒin ilq ʒɵ'ləsi Camalьn ƣɵzlərində parlajьb sɵndu. Ƣənc bədən qəndirdə çapaladь. Ag ƣɵzləri dəhʒətlə pьrtladь və kap-kara karalmьʒ dili agzьndan sallandь.

Səhər, uç çьnarьn janьnda, dɵʒunə kьzьl syly bir xançal sancьlmьʒ Kьztamamьn mejtini tapdьlar...

Jenə də ƣunəʒ çьkьrdь, jenə də ƣun baʒlanьrdь...

Bibliothek der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:5-1192015415-881454141-15

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:5-1192015415-881454141-15

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:5-1192015415-881454141-15

D: Fai 25503 a

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:5-1192015415-881454141-15

ULB Halle 3/1
001 351 613

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:5-1192015415-881454141-15

IMAM RIZA BƏSTI

AZƏRNƏ3R

Baqı—1927

Fai 25503a

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:5-1192015415-881454141-15